

STRAFFEFRIKJENT, MEN ERSTATNINGSDØMT

Kandidatnr: 390

Veileder: John Christian Elden

Leveringsfrist: 25. november 2003

Til sammen 17864 ord

13.01.2004

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PRESENTASJON AV TEMA OG PROBLEMSTILLINGER	1
1.2	AVGRENSING	2
1.3	BEGREPSAVKLARINGER	3
1.4	OPPBYGGING AV OPPGAVEN	5
<u>2</u>	<u>METODE</u>	<u>6</u>
<u>3</u>	<u>BEVISKRAVET I STRAFFESAKER OG I SIVILE SAKER</u>	<u>8</u>
3.1	DET ALMINNELIGE BEVISKRAVET	8
3.1.1	I STRAFFESAKER	8
3.1.2	I SIVILE SAKER	9
3.2	BEVISKRAVET DER ERSTATNINGSKRAVET BYGGER PÅ EN STRAFFBAR HANDLING	9
<u>4</u>	<u>ADGANGEN TIL Å PÅDØMME FORNÆRMEDES ERSTATNINGSKRAV I SAMME SAK DER DET FORELIGGER FRIFINNENDE DOM FOR DET STRAFFBARE FORHOLDET</u>	<u>12</u>
4.1	RETTSTILSTANDEN ETTER STRAFFEPROSESSLOVEN AV 1887	12
4.2	RETTSTILSTANDEN ETTER STRAFFEPROSESSLOVEN AV 1981	13
4.2.1	LOV	13
4.2.2	FORARBEIDER	14
4.2.3	RETTSPRAKSIS	15
4.2.4	TEORIFREMSTILLINGER	17
4.2.5	REELLE HENSYN	18
4.2.6	OPPSUMMERING	19
<u>5</u>	<u>HVORDAN FORHOLDER DELTE AVGJØRELSER SEG TIL USKYLDSPRESUMSJONEN?</u>	<u>21</u>
5.1	MENNESKERETTIGHETERS Plass i norsk rett	21

5.2	USKYLDSPRESUMSJONEN I EMK ART. 6 NR. 2	23
5.3	USKYLDSPRESUMSJONSSPØRSMÅLET FOR HØYESTERETT	25
5.3.1	Rt 1996 s. 864, RINGVOLD-DOMMEN	25
5.3.2	Rt 1999 s. 1363, KARMØY-DOMMEN	25
5.4	USKYLDSPRESUMSJONSSPØRSMÅLET FOR EMD	26
5.4.1	RINGVOLD V. NORGE	26
5.4.2	Y V. NORGE	28
5.5	HVA BLIR KONSEKVENSENE FOR NORSK RETT?	29
5.6	NYE SAKER FOR HØYESTERETT	31
5.7	NY SAK TIL VURDERING I EMD	32
6	<u>BØR RETTSTILSTANDEN ENDRES?</u>	33
6.1	IDENTIFIKASJON AV FORMÅL MED STRAFF OG MED SIVILRETTLIG ERSTATNINGSPLIKT	33
6.1.1	FORMÅL MED STRAFF	33
6.1.2	FORMÅL MED SIVILRETTLIG ERSTATNINGSPLIKT	33
6.2	IDENTIFIKASJON AV INTERESSEKONFLIKTER VED STRAFF OG VED SIVILRETTLIG ERSTATNINGSPLIKT	34
6.2.1	I STRAFFESAKER	34
6.2.2	I SIVILRETTLIGE ERSTATNINGSSAKER	34
6.3	FORNÆRMEDE	35
6.4	SIKTEDE	38
6.5	ALLMENNHEITEN	39
6.6	PROSESSØKONOMI	40
6.6.1	BEVISFØRSEL	40
6.6.2	PROSESSFULLMEKTIG	41
6.6.3	ØKONOMISKE FORHOLD	43
6.7	FAGDOMMERNES AVGJØRELSE AV ERSTATNINGSSPØRSMÅLET I LAGMANNSRETTSSAKER MED JURY	44
6.8	PEDAGOGISKE UTFORDRINGER VED DELTE AVGJØRELSER	45
6.9	UTFORDRINGER ETTER EMD-DOMMENE	47
6.10	UTENLANDSK RETT	48
6.10.1	DANSK RETT	48
6.10.2	SVENSK RETT	49
6.10.3	OPPSUMMERING	49
6.11	VURDERING	49

7	<u>HVILKE ENDRINGER BØR EVENTUELT FINNE STED?</u>	51
7.1	BØR FRIFINNELSE FOR STRAFF FÅ EN UTVIDET RETTSKRAFTVIRKING?	51
7.2	BØR LIKERETNINGSPRINSIPPET GJENINNFØRES?	54
7.3	BØR STATEN OVERTA SKADEVOLDERS ERSTATNINGSANSVAR?	56
7.4	BØR BEVISKRAVET FOR Å FÅ TILKJENT ERSTATNING ENDRES?	58
7.5	BØR DET FORETAS EN FELLES VOTERING MELLOM FAGDOMMERE OG JURYEN I LAGMANNSRETTSAKER?	60
7.6	BØR UTFORMINGEN AV DOMSPREMISSENE FOR ERSTATNINGSAVGJØRELSEN LOVFESTES?	61
8	<u>OPPSUMMERING</u>	62
9	<u>LITTERATURLISTE/KILDER</u>	63

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstillinger

Oppgavens hovedtema er en vurdering av prosessordningen i norsk rett som åpner for å idømme erstatning til tross for at det foreligger en frifinnende straffedom for den erstatningsbetingende handlingen.

Valget av oppgavetema har sammenheng med at Den europeiske menneskerettighetsdomstol, EMD, i februar 2003 avsa to dommer, *Ringvold v. Norge*¹ og *Y v. Norge*² (Karmøy-saken), som omhandlet spørsmål i tilknytning til prosessordningen. I dommene vurderte EMD hvor langt vernet etter uskyldspresumsjonen i Den Europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950, EMK, art. 6 nr. 2 beskyttet den antatte skadevolder mot at de handlingene han hadde blitt frifunnet for, kunne legges til grunn for å idømme erstatning. EMD fant i utgangspunktet at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 ikke kom til anvendelse på den norske prosessordningen. Dersom formuleringer i de erstatningsrettslige domspremissene var egnet til å skape tvil om frifinnelsen for den straffbare handlingen, kunne likevel uskyldspresumsjonen være krenket. Domstolen fant at enkelte av formuleringene i erstatningspremissene fra lagmannsrettsdommen i Karmøy-saken³ skapte tvil om siktedes strafferettslige uskyld, og Norge ble dømt for å ha krenket uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. I *Ringvold v. Norge* ble det ikke konstatert konvensjonsbrudd.

¹ Application: 34964/97

² Application: 56568/00

³ Gulating lagmannsretts dom nr. LG-1998-00260

Avgjørelsene fra EMD skapte mediedebatt i Norge⁴. Mediedebatten⁵ om prosessordningen ble også forsterket da Salten tingrett den 5. mars 2003⁶ avsa dom i Linda Didriksen-saken der siktede ble frikjent fordi det ikke forelå tilstrekkelig bevis for at han hadde drept sin samboer, men han ble idømt erstatningsansvar overfor avdødes foreldre⁷.

På bakgrunn av de nevnte saker og mediedebatter, er det grunn til å spørre om rettstilstanden bør endres. I denne sammenheng er det også grunn til å se hen til hvilke endringsalternativer som eventuelt kan være aktuelle.

1.2 Avgrensning

Jeg vil ta utgangspunkt i de tilfeller der det foreligger en frifinnende straffedom vedrørende de forhold som anføres som grunnlag for det sivilrettslige kravet. Oppgaven forutsettes også bare å omfatte de tilfeller der det foreligger en slik sammenheng mellom handlingen som er grunnlag for straffespørsmålet og det sivilrettslige kravet, slik at det kan fremmes borgerlig rettskrav etter Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25, strpl., § 3.

At siktede frifinnes for straffekravet, kan ha ulike begrunnelser. For eksempel at handlingen ikke faller inn under et straffebud, se Kongeriget Norges Grundlov av 17. mai 1814, Grl., § 96, at siktede ikke har utvist tilstrekkelig subjektiv skyld (forsett), se Alminnelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10, strl., § 40, at siktede var sinnssyk eller bevisstløs, se strl. § 44, at siktede var under den kriminelle lavalder, se strl. § 46, at siktede handlet i nødrett eller nødverge, se strl. §§ 47, 48, eller straffen kan være falt bort for eksempel på grunn av foreldelse, se strl. § 66 første ledd. Jeg vil

⁴ Se for eksempel Dagbladet 12. februar 2003: *Ikke renvasket av Strasbourg*, Aftenposten morgen 12. februar 2003: *Gleden som narrer*, Aftenposten morgen 13. februar 2003: *Full forvirring etter Strasbourg-dommene*

⁵ Se for eksempel Aftenposten morgen 6. mars 2003: *Frifunnet for drap, må betale*, Aftenposten morgen 7. mars 2003: *Stortinget vil endre loven etter drapet på Linda Didriksen*, leder i Aftenposten morgen 7. mars 2003: *Frikjent, men dømt*

⁶ Sak: 02-00540 M

⁷ I Hålogaland lagmannsretts dom av 27. juni 2003 ble siktede i Linda Didriksen-saken dømt for drap og idømt erstatningsansvar. Avgjørelsen ble både av den dømte og av påtalemyndigheten anket til Høyesterett, men anken ble avvist av Kjæremålsutvalget i beslutning av 7. august 2003.

avgrense oppgaven mot de saker der frifinnelsen begrunnes med noen av de lovfestede straffritaksgrunnene som jeg har nevnt ovenfor. Denne avgrensningen begrunner jeg i at det er slike saker EMD-dommene⁸ omhandler og mediedebattene har dreid seg om.

I oppgaven tar jeg utgangspunkt i de tilfeller der frifinnelsen i relasjon til straffekravet og dom for erstatningskravet skjer i en og samme sak, enten fullt ut i straffeprosessuelle former eller atskilt i sivilprosessuelle former etter særskilt anke over eller gjenopptakelse av erstatningskravet, jfr. strpl. § 435. Fornærmede kan også velge å fremme erstatningskravet i en selvstendig sivil sak, men jeg vil ikke behandle denne typen saker særskilt. Dette utgangspunktet knytter seg også til hvilke tilfeller EMD-dommene⁹ omfatter og mediedebattene.

I forhold til uskyldspresumsjonen vil jeg bare sen hen til EMK art. 6 nr. 2.

Uskyldspresumsjonen kommer også tilsvarende til uttrykk i De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966, SP, art. 14 nr. 2. Begrunnelsen for avgrensningen er at innholdet i de to bestemmelsene hovedsakelig oppfattes på samme måte, slik at SP ikke danner noen form for selvstendig skranke eller tilleggsskranke.

1.3 Begrepsavklaringer

Erstatningskrav – borgerlig rettskrav

Det sivilrettslige kravet som fornærmede har mot skadevolder på grunn av den straffbare handlingen, er som oftest et erstatningskrav. Etter strpl. § 3 første ledd første punktum, kan det også være aktuelt å fremme andre typer "rettskrav" enn erstatningskrav i forbindelse med straffesaken. For eksempel kan fornærmede fremme et krav om at en gjenstand blir tilbakelevert¹⁰. I samsvar med hovedtemaet vil jeg

⁸ Ringvold v. Norge og Y v. Norge

⁹ Ringvold v. Norge og Y v. Norge

¹⁰ Bjerke (2001a) s. 31

benytte begrepet erstatningskrav for de ”rettskrav som springer ut av samme handling som straffesaken gjelder”¹¹.

Begrepet ”springer ut av” samme handling som saken gjelder, er av Høyesterett i dom av 13. oktober 2003, Psykolog erstatnings-dommen, forstått som et vanlig årsakskrav. Dette innebærer at den straffbare handlingen må ha vært en ”nødvendig betingelse” for skaden, og dersom det foreligger andre årsaksfaktorer, må handlingen fremstå som ”et så pass vesentlig element i årsaksbildet at det er rimelig å knytte ansvar til den”¹².

Erstatning

I oppgaven vil begrepet *erstatning* omfatte både erstatning for økonomisk tap og ikke-økonomisk tap (oppreisning).

Fornærmede

I oppgaven omfatter begrepet *fornærmede* ikke bare den direkte skadelidte, men også andre skadelidte i samsvar med personkretsen som omfattes av strpl. § 3.

Siktet

Den anklagede blir på ulike stadier i straffeprosessen betegnet med ulike begreper: anmeldt, mistenkt, siktet, tiltalt og domfelt. For å få konsekvens i oppgaven vil jeg benytte fellesbetegnelsen *siktet* om den som er anklaget for den straffbare handlingen.

Kombinasjonsprosess

Kombinasjonsprosessen vil i oppgaven bli benyttet om prosessordningen der fornærmede har rett til å få pådømt sitt sivile krav som en del av straffesaken¹³.

Delt avgjørelse

En *delt avgjørelse* er en rettsavgjørelse der siktede i en og samme sak blir frifunnet for straff, men idømt erstatning.

¹¹ strpl. § 3 første ledd første punktum

¹² Uttalelsene i Psykolog-erstatningsdommen bygger på Rt 2003 s. 338, Dykkerdommen, som igjen bygger på Rt 2001 s. 320.

¹³ NOU 2000:33 Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff s. 12

Likeretningsprinsipp

Likeretningsprinsippet utgjør et prosessuelt prinsipp som fratrar domstolen muligheten til å idømme erstatningsansvar i samme sak der siktede er straffefrikjent. Dette prinsippet blir også kalt ensretningsprinsippet i juridisk teori.

Beviskrav

Beviskrav blir i oppgaven benyttet om de ulovfestede reglene som sier hvor høy grad av sannsynlighet som må foreligge, for at de forholdene som er bevistemaer i saken, kan legges til grunn for en domfellelse¹⁴.

1.4 Oppbygging av oppgaven

Jeg vil først se hen til hvilke beviskrav som gjelder for henholdsvis straffesaker og sivile saker, fordi disse blant annet kan begrunne hvorfor domstolen kan avsi en delt avgjørelse.

Videre vil jeg så gjøre rede for rettstilstanden i norsk rett med hensyn til adgangen for å pådømme fornærmedes erstatningskrav i samme sak som det foreligger frifinnende dom for det straffbare forholdet. Så vil jeg se hen til hvordan prosessordningen med delte avgjørelser forholder seg til uskyldspresumsjonen. Jeg har valgt å behandle spørsmål om rettstilstanden i norsk rett og spørsmål med hensyn til menneskerettighetene i hver sin del, fordi jeg finner at en slik fremstilling blir mest oversiktlig.

Hoveddelen av oppgaven utgjør en rettspolitisk vurdering av rettstilstanden for delte avgjørelser i norsk rett. I denne sammenheng vil jeg også vurdere aktuelle endringsalternativer.

¹⁴ Hov (1999) s. 200-201

2 Metode

I oppgaven vil jeg benytte tradisjonell norsk rettskildelære¹⁵. I de rettspolitiske vurderingene vil jeg blant annet hente eksempler fra avisartikler for å belyse hvordan rettstilstanden trolig blir oppfattet av allmennheten.

Anvendelse av folkerettslige regelsett som EMK, innebærer enkelte andre metodemessige spørsmål enn de jurister er kjent med fra den norske rettskildelæren. Jeg vil her ta for meg enkelte forhold som gjøre seg gjeldende i forbindelse med anvendelse av EMK.

EMK foreligger i to offisielle språkversjoner: engelsk og fransk¹⁶, men det finnes også en norsk oversettelse som blant annet er inntatt i lovsamlingen. Når innholdet i rettighetene skal klarlegges, brukes de offisielle språkversjonene, og den norske oversettelsen må derfor sees i sammenheng med disse for å foreta en presis fortolkning av bestemmelsene. Konvensjonens begreper er autonome, og det innebærer at forståelsen av tilsvarende begreper i nasjonal rett ikke kan legges til grunn ved fortolkningen av konvensjonsbestemmelsene¹⁷.

I samsvar med den folkerettslige rettskildelære¹⁸ har de uoffisielle forarbeidene til EMK¹⁹ liten betydning som rettskildefaktorer, og avgjørelser fra EMD viser svært sjelden til de forarbeidene som er publisert. Derimot tillegges praksis fra domstolen betydelig vekt for å ivareta forutberegneligheten og en oversiktlig utvikling av rettspraksis²⁰. Tidligere avgjørelser er imidlertid ikke bindende for domstolen, jfr. uttalelser i *Cossey v Storbritannia*²¹. Det forutsettes imidlertid at fortolkningene av

¹⁵ Eckhoff (1997)

¹⁶ Lorenzen (1994) s. 56

¹⁷ Danelius (1998) s. 58-59

¹⁸ Rettskildefaktorene i folkeretten antas å komme til uttrykk i Statute of the International Court of Justice of 26th June 1945 art. 38. Se Ruud (1998) s. 45-57

¹⁹ Se Lorenzen (1994) s. 57

²⁰ Lorenzen (1994) s. 53-55

²¹ Application: 10843/84

konvensjonsbestemmelsene i EMD skal være dynamiske²² og i samsvar med samfunnsutviklingen – ”*in line with present-day conditions*”²³. Bruk av dette prinsippet vil trolig nesten alltid innebære en utvidelse av de rettigheter som beskyttes i konvensjonen²⁴. Et eksempel på et tilfelle der domstolen fravek tidligere avgjørelser for å bidra til en dynamisk rettsutvikling, er saken *Borgers v. Belgia*²⁵.

²² Lorenzen (1994) s. 46-47

²³ *Cossey v Storbritania* pkt. 35

²⁴ Lorenzen (1994) s. 42

²⁵ Application: 12005/86

3 Beviskravet i straffesaker og i sivile saker

3.1 Det alminnelige beviskravet

3.1.1 I straffesaker

I straffeprosessen er det en ulovfestet regel om at ”*tvilen skal komme tiltalte til gode*”²⁶, in dubio pro reo, men sannsynlighetsgraden for at siktede har begått handlingen, kan ikke fastsettes entydig. En slik regel vil nødvendigvis føre til at enkelte skyldige går fri. Begrunnelsen for prinsippet er blant annet at det er en mye større ulykke dersom en uskyldig blir dømt, enn om en skyldig går fri²⁷. Regelen er en del av det ulovfestede *favor defensionis-prinsippet* om at siktede i straffesaker må innvilges visse fordeler for å sikre at uskyldige ikke blir dømt²⁸. For å unngå at styrkeforholdet mellom partene i straffesaker blir skjevt, i og med at påtalemyndighetene har tilgang til et stort etterforskningsapparat for å opplyse saken, foreligger det et ulovfestet prinsipp om at påtalemyndigheten har bevisføringsbyrden i straffesaker²⁹. Hvis påtalemyndigheten ikke klarer å skaffe til veie tilstrekkelig bevis for at siktede er skyldig, blir han frifunnet.

En nærmere beskrivelse av beviskravene i en straffesak kan være vanskelig å angi eksakt fordi domstolen sjelden gjør nærmere rede for sin bevisvurdering eller innholdet i de beviskravene som er lagt til grunn for avgjørelsen (i en juriesak for lagmannsretten foreligger kun et ja- eller nei-svar)³⁰. Absolutt visshet om at tiltalte er skyldig, kan det være vanskelig å skaffe til veie.

I teorien foregår det en debatt om hvilken sannsynlighetsgrad som skal legges til grunn for strafferettslig skyld. Andenæs uttrykker at sannsynligheten må ligge nært opp til

²⁶ Andenæs (1997) s. 96

²⁷ Andenæs (2000a) s. 7, 177, Robberstad (2003) s. 273 er kritisk til denne begrunnelsen, og hun hevder at den bygger på et for usikkert grunnlag.

²⁸ Andenæs (2000a) s. 7

²⁹ Andenæs (2000a) s. 7,177

³⁰ Johnsen (1987) s. 202-203

100 % for en domfellelse³¹, mens Strandbakken viser til at sannsynlighetsgraden må overstige 90 %³². Bratholm og Stridbeck (1998) s. 360 gir uttrykk for at der det er tale om streng straff eller sosial fordømmelse, bør sannsynlighetsgraden være 100 %. Eftestøl (1999) s. 129-130 støtter en sannsynlighetsgrad på nær 100 %, mens Andorsen (1999) s. 53 mener at sannsynlighetsgraden må være over 95 %. På bakgrunn av de nevnte fremstillingene, ser det ut til at flertallet av teoretikerne legger til grunn en sannsynlighet på 95 % til 100 % for at siktede skal kunne bli straffedømt. Det er antatt at det kreves større sannsynlighet for at domstolen skal dømme i alvorlige saker fremfor mer bagatellmessige saker, som for eksempel drap sett i forhold til trafikkkforseelser³³.

3.1.2 I sivile saker

I sivile saker er det et ulovfestet prinsipp om at det faktum som er mest sannsynlig, skal legges til grunn ved løsningen av en tvist (*overvektprinsippet*)³⁴. Prinsippet begrunnes ut fra at et av hovedformålene med å løse sivile tvister, er å få flest mulig materielt riktige avgjørelser³⁵. Formålet vil bli oppfylt ved å legge det mest sannsynlige faktum til grunn.

Det alminnelige beviskravet i sivile saker innebærer at den som fremmer et erstatningskrav, må legge frem tilstrekkelige bevis for at erstatningsvilkårene er oppfylt. Det sivilrettslige beviskravet innebærer at det må være mer sannsynlig at skadevolder har foretatt handlingen enn at han ikke har gjort det. Matematisk innebærer beviskravet at fornærmede må kunne sannsynliggjøre med mer enn 50 % sannsynlighet at skadevolder er den riktige gjerningspersonen³⁶.

3.2 Beviskravet der erstatningskravet bygger på en straffbar handling

Utgangspunktet må være at det materielle rettsspørsmålets art er avgjørende for hvilke beviskrav som oppstilles. Dette innebærer at det alminnelige sivilrettslige beviskravet i utgangspunktet vil bli lagt til grunn ved avgjørelsen av det borgerlige rettskrav i

³¹ Andenæs (2000a) s. 178

³² Strandbakken (1998) s. 543

³³ Andenæs (2000a) s. 178, Andenæs (1997) s. 96

³⁴ Hov (1999a) s. 263, Eckhoff (1943) s. 13

³⁵ Hov (1999a) s. 263

³⁶ Hov (1999a) s. 264

straffesaken³⁷. Det blir da tilstrekkelig med 51 % sannsynlighet for at erstatning skal kunne idømmes.

Spørsmålet blir imidlertid om det generelt gjelder et skjerpet beviskrav i de tilfeller der en domsavsigelse vil bygge på at en part har foretatt en sterk klanderverdig handling - særlig i de tilfeller der handlingen er straffbar. Spørsmålet om bevisskjerpelse vil særlig gjelde de tilfeller der det sivile kravet blir behandlet i samme sak som straffespørsmålet fordi en erstatningsrettslig skyldkonstatering vil kunne stille spørsmålstegn ved en frifinnende straffedom.

Høyesterett behandlet spørsmålet i Rt 1990 s. 688. Saken gjaldt et forsikringstilfelle der forsikringsselskapet bestred skadelidtes erstatningskrav fordi de mente det var sannsynlig at han var alkoholpåvirket under kjøringen - til tross for at skadelidte hadde blitt frifunnet for promillekjøring i en tidligere straffesak. Førstvoterende uttalte at beviskravet var: "*klar sannsynlighetsovervekt for i et forsikringsoppgjør å legge til grunn at bilføreren har kjørt i påvirket tilstand*"³⁸. Dette kravet ble begrunnet ut fra generelle betraktninger om at "*det [bør] i alminnelighet kreves solid bevis for å legge til grunn at en part har gjort seg skyldig i straffbart eller sterkt klanderverdig forhold*"³⁹. Høyesterett fant at beviskravet for erstatning var oppfylt, og det førte til at forsikringsselskapet ble frifunnet.

Det mer spesielle spørsmålet om beviskrav der erstatningsspørsmålet bygger på at det har blitt begått en straffbar handling, ble behandlet i Rt 1996 s. 864, Ringvold-dommen: I lagmannsretten ble siktede i en sedelighetssak frifunnet for straffeansvaret og for erstatningskravet. Fornærmede anket erstatningsspørsmålet til Høyesterett som besluttet at erstatningsvilkårene var oppfylt. I spørsmålet om beviskrav tok Høyesterett utgangspunkt i det alminnelige overvektsprinsippet, men la til grunn at beviskravet måtte skjerpes på grunn av sakens karakter. Begrunnelsen for bevisskjerpelsen var uttalelsene i Rt 1990 s. 688, se ovenfor, og teori⁴⁰. Høyesterett uttalte at fordi faktum var belastende for siktede og dommen kunne få moralske konsekvenser for han, var

³⁷ Hov (1983) s. 145

³⁸ Rt 1990 s. 688, på s. 690

³⁹ Rt 1990 s. 688, på s. 690. Tilsvarende betraktninger om beviskravet fremkom i forsikringssaken i Rt 1985 s. 211, men spørsmålet ble ikke bestridt av partene.

⁴⁰ Schei (1990) s. 13

beviskravet for erstatningsidømmelse som bygget på at det var begått en straffbar handling, ”klar sannsynlighetsovervekt”. Beviskravet på klar sannsynlighetsovervekt er også videreført i Rt 1999 s. 1363, Karmøy-dommen, som jeg vil komme tilbake til senere.

Hvordan beviskravet på ”klar sannsynlighetsovervekt” skal forstås, er vanskelig å angi konkret. Krokeide (1999) s. 122 anslår at sannsynligheten for skyld må være på minst 70 % for at erstatningskravet kan idømmes. Det synes imidlertid ikke som andre teoretikere har forsøkt å stille opp en sannsynlighetsgrad i prosent for beviskravet på ”klar sannsynlighetsovervekt”, og Krokeides standpunkt bør derfor ikke tillegges alt for mye vekt. Dette standpunktet støttes også av at domstolen aldri kan domfelle en siktet bare på bakgrunn av sannsynlighetsberegninger, men retten må også se hen til andre forhold som kan tale for at siktede har foretatt handlingen. Avgjørelsen av om beviskravet er oppfylt blir derfor basert på skjønnsmessige vurderinger der matematiske beregningsmodeller vil komme til kort.

4 Adgangen til å pådømme fornærmedes erstatningskrav i samme sak der det foreligger frifinnende dom for det straffbare forholdet

Et grunnleggende spørsmål blir hvilken adgang det er i norsk rett til å pådømme fornærmedes erstatningskrav i samme sak der siktede har blitt frifunnet for det straffbare forholdet. I det følgende vil jeg drøfte rettstilstanden.

4.1 Rettstilstanden etter straffeprosessloven av 1887

I Lov om rettergangsmaaden i straffesager av 1. juli 1887 nr. 5, strpl. 1887, § 3 første ledd første punktum het det at de ”*av en straffbar handling følgende borgerlige rettskrav*” kunne ”*forfølges i forbindelse med straffesaken*”. Bestemmelsen innebar at fornærmedes erstatningskrav kunne fremmes i straffesaken dersom det bygget på en straffbar handling. I samme bestemmelse ble det henvist til mer utførlige regler i strpl. 1887 kap. 32, deriblant strpl. 1887 § 442.

Strpl. 1887 § 442 første ledd inneholdt et såkalt likeretningsprinsipp som lød:

”Paakjendelse af Kravet finder ikke Sted, [...] naar Frifindelse for eller Idømmelse af Straf ikke leder til en Afgjørelse af det borgerlige Retskrav i samme Retning. Dog kan Retten afgjøre Kravet til Ugunst for den for Straf frifundne, naar Skyldspørgsmaalet er afgjort imod ham.”

Bestemmelsen innebar at dersom siktede hadde blitt frifunnet for straff (med bakgrunn i frifinnelse for skyldspørsmålet), måtte retten enten velge å frifinne siktede for det sivile kravet eller avstå fra å behandle det⁴¹.

⁴¹ Salomonsen (1925) s. 272

På den andre siden betydde bestemmelsen at dersom siktede hadde blitt kjent skyldig for de straffbare forholdene, hadde retten ikke adgang til å frifinne for det borgerlige rettskravet selv om den skulle komme til at vilkårene for erstatning ikke var oppfylt, for eksempel at skadelidte ikke kunne dokumentere et økonomisk tap⁴². I en slik situasjon hadde retten valget mellom å pådømme det borgerlige rettskravet eller avstå fra å ta standpunkt til det⁴³. Fornærmede hadde til tross for likeretningsprinsippet mulighet til å søke erstatning gjennom et eget sivil søksmål⁴⁴.

4.2 Rettstilstanden etter Straffeprosessloven av 1981

4.2.1 Lov

I strpl. finnes det ingen bestemmelse som tilsvarende likeretningsprinsippet i strpl. 1887 § 442. I strpl. § 3 første ledd første punktum heter det:

”Rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede, kan etter reglene i kap 29 fremmes i forbindelse med sak som nevnt i § 1 eller § 2, såfremt rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder”.

På bakgrunn av bestemmelsen må det antas at borgerlige rettskrav, uavhengig av hvilket utfall straffespørsmålet får, kan komme til behandling i en straffesak. Bestemmelsen gir skadelidte en valgmulighet ved at han kan kreve at det borgerlige rettskravet blir behandlet i straffesaken, eller at han kan fremme kravet i en selvstendig sivil sak. De prosessuelle bestemmelsene i strpl. kap. 29 inneholder heller ikke noen regel som hindrer det borgerlige rettskravet å komme til realitetsbehandling i samme sak som straffespørsmålet.

⁴² Salomonsen (1925) s. 272

⁴³ Salomonsen (1925) s. 272

⁴⁴ Salomonsen (1925) s. 272

4.2.2 Forarbeider

I forarbeidene⁴⁵ foreligger det ingen særskilte drøftelser av spørsmålet om fornærmedes adgang til å få sitt borgerlige rettskrav pådømt i straffesaken der siktede strafferettslig er frifunnet.

Straffeprosesslovkomitèens innstilling vurderte til en viss grad spørsmålet på s. 357, der det heter:

”Om siktede må frifinnes fordi det ikke finnes bevis for den hensikt, det forsett eller den grove uaktsomhet som straffeloven krever, kan det dog være godgjort at siktede har utvist erstatningsbetingende uaktsomhet. Videre kan avgjørelsen av straffespørsmålet falle forskjellig ut som følge av forskjellen i avstemningsreglene.”

Det ser ut til at Straffeprosesslovkomitèens innstilling hovedsakelig har sett hen til situasjoner der de objektive straffbarhetsvilkårene (gjerningsbeskrivelse og fravær av straffrihetsgrunner)⁴⁶ anses bevist, mens det i tilfellene ikke har foreligget tilstrekkelige bevis for de subjektive straffbarhetsvilkårene (skyld og tilregnelighet)⁴⁷. Situasjoner der de objektive vilkårene ikke anses for å være bevist i straffesaken, ser bare ut til å være indirekte berørt gjennom den korte henvisningen til avstemningsreglene på slutten av sitatet.

Ot.prp. nr. 35 (1978-79) kommer inn på spørsmålet i forbindelse med vurderingen av om et utvalg av lagrettens medlemmer skal delta under behandlingen av eventuelle borgerlige rettskrav i straffesaken. I Ot. prp. nr. 35 (1978-79) s. 51 heter det:

”Har lagretten frifunnet tiltalte, bør dens medlemmer ikke delta ved behandlingen av eventuelle borgerlige krav i saken.”

⁴⁵Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomitèen av juni 1969, Straffelovkomitèens innstilling, Odelstingsproposisjon nr. 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesaksloven), Innst. O nr. 37 (1980-81) Innstilling frå justiskomitèen om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

⁴⁶ Andenæs (1997) s. 95

⁴⁷ Andenæs (1997) s. 95

I dette sitatet ser det ut til at departementet har forutsatt at det borgerlige rettskravet kan pådømmes selv om juryen har svart nei på skyldspørsmålet.

I forbindelse med en vurdering av om spørsmål knyttet til det borgerlige rettskravet skal forelegges lagretten for avgjørelse, blir det uttalt i Ot. pr. nr. 35 (1978-79) s. 53:

”I praksis er det imidlertid grunn til å tro at lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet vil få stor betydning for disse krav. [...] Noe praktisk konflikt mellom lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet og rettens avgjørelse av krav som fremmes etter utk § 3 vil det neppe bli.”

De nevnte sitatene fra Ot. prp. nr. 35 (1978-79) omhandler bare lagrettens sammensetning og kompetanse, men problemstillingen er ikke berørt ved vurderingen av andre temaer i proposisjonen.

Sitatene viser at forarbeidene implisitt har forutsatt at det er mulig å idømme erstatningsansvar når domstolen ikke har funnet tilstrekkelig bevis for at siktede har begått handlingen. Når forarbeidene ikke drøfter problemstillingen spesielt, er det grunn til å anta, i samsvar med sitatet fra Ot. pr. nr. 35 (1978-79) s. 53, at lovgiver ikke har ansett det som praktisk at delte avgjørelser vil kunne forekomme.

4.2.3 Rettspraksis

Rt 1992 s. 400

Avgjørelsen av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt 1992 s. 400 var den første saken der spørsmålet om domstolens adgang til å idømme erstatning ved frifinnende dom ble berørt. Saken gjaldt et tilfelle der lagmannsretten (meddomsrett) enstemmig hadde frifunnet siktede for å ha satt fyr på sitt eget hus, mens retten med tre mot to stemmer hadde dømt siktede til å tilbakebetale deler av erstatningsbeløpet som var utbetalt fra forsikringselskapet.

Frikjente/domfelte påanket lagmannsrettens avgjørelse av det borgerlige rettskravet til Høyesterett. Den ankende parts begrunnelse for anken var ikke at en frifinnende straffedom var avskjærende for behandlingen av det borgerlige rettskravet, men at

forsikringsselskapets krav for pådømmelsen var begrenset til å gjelde ”i tilfelle fellende dom”. Kjæremålsutvalget gjorde det klart at avgjørelsen av det borgerlige rettskrav ikke var avhengig av avgjørelsen i straffespørsmålet⁴⁸. Lagmannsrettens avgjørelse av det borgerlige rettskravet ble likevel opphevet fordi forsikringsselskapet ikke hadde adgang til å fremme kravet i en begrenset begjæring.

Kjæremålsutvalgets uttalelse om adgangen til å pådømme borgerlige rettskrav der det foreligger en frifinnende straffedom, hadde ikke betydning for sakens utfall, og det er heller ikke knyttet særskilte drøftelser til spørsmålet. Det kan også se ut til å være tvilsomt om kjæremålsutvalget i kjennelsen har ment å si noe om adgangen til pådømmelsen av borgerlige rettskrav, der det foreligger frifinnende straffedom som kan få betydning for hvordan rettsstilstanden blir i fremtiden. Den slutningen som trolig kan trekkes fra utvalgets uttalelse, er at det ikke er et likeretningsprinsipp i norsk rett som hindrer at borgerlige rettskrav blir pådømt der det foreligger en frifinnende straffedom.

Rt 1996 s. 864, Ringvold-dommen

Det konkrete spørsmålet om adgangen til å pådømme erstatningskravet der det foreligger en frifinnende straffedom, kom opp for Høyesterett i Rt 1996 s. 648, Ringvold-dommen. Faktum er beskrevet i pkt. 3.2 ovenfor. Høyesterett la enstemmig til grunn at: ”[det] i utgangspunktet kunne avsies både fellende og frifinnende dommer for de borgerlige rettskrav, uansett avgjørelsen med hensyn til strafferettslig skyld”⁴⁹. Uttalelsen fra Høyesterett i Ringvold-dommen tyder på at det i utgangspunktet ikke er noe i veien for å pådømme borgerlige rettskrav i samme sak som det foreligger frifinnende straffedom.

Rt 1999 s.1363, Karmøy-dommen

Spørsmålet om pådømmelse av erstatningskravet der siktede var blitt frifunnet for straff, kom igjen til behandling for Høyesterett i Rt 1999 s. 1363, Karmøy-dommen. Faktum i saken var at lagmannsretten (jursak) hadde frifunnet fetteren til Birgitte Tengs for legemsbeskadigelse, utuktig omgang og drapet på sin kusine. Han ble likevel dømt til å betale oppreisning til avdødes foreldre.

⁴⁸ Rt 1992 s. 400, på s. 402

I Høyesterett oppstod det en dissens ved avgjørelsen av spørsmålet. Flertallet på tre dommere fant at: ”*det etter straffeprosessloven av 1981 ikke kan oppstilles som noe vilkår for at borgerlige rettskrav skal kunne pådømmes i forbindelse med behandlingen av straffesaker, at retten ved avgjørelsen av straffesaken har funnet det bevist at tiltalte har begått den handling saken gjelder*”⁵⁰. Fra mindretallet på to dommere ble det fremhevet at målet med ”*en frifinnelse for å ha begått selve den forbryterske handling [...] må fremstå med full klarhet i dommen*”⁵¹. De mente derfor at den særlige situasjonen som forelå i drapssaken, ikke kunne gi grunnlag for å idømme erstatning der det forelå en frifinnende straffedom, og dermed at lagmannsrettens dom skulle oppheves.

Oppsummering av rettspraksis

De angitte dommene tyder på at det har funnet sted en utvikling i rettspraksis mot en aksept av fornærmedes rett til å fremme sitt erstatningskrav til tross for at siktede er frifunnet fordi det ikke foreligger tilstrekkelige bevis for at han har foretatt handlingen. Dissensen i Karmøy-dommen viser imidlertid at problemstillingen er omtvistet, men det må trolig antas at til tross for dissensen, vil flertallets standpunkt ha stor betydning for hvordan rettstilstanden er på området på grunn av den rettskildemessige betydningen Høyesterettsavgjørelser har i norsk rett⁵².

4.2.4 Teorifremstillinger

Andersen (1984) s. 472-473 uttaler at prosessordning for behandling av borgerlige rettskrav i straffesaker kan føre til delte avgjørelser, men han anser slike tilfeller som lite praktiske.

Greve Hartmann (1992) ser ut til å være den første som tar til orde for å utnytte adgangen til å idømme erstatning selv om siktede har blitt frifunnet i straffesaken. Dette standpunktet ble begrunnet med at tilkjennelse av erstatning i sedelighetssaker der juryen har svart nei på skyldspørsmålet, vil vise at retten ”*tror på*” fornærmedes forklaring. Greve Hartmanns standpunkt ble imøtegått av Andersen (1992) s. 494 som

⁴⁹ Rt 1996 s. 864, på s. 869

⁵⁰ Rt 1999 s. 1363, på s.1375

⁵¹ Rt 1999 s. 1363, på s. 1381

med henvisninger til forarbeider til strpl. advarte mot ”å avgjøre erstatningsspørsmålet til noens ugunst når skyldspørsmålet er avgjort til vedkommendes gunst av lagretten.”

Krokeide (1999) tar til orde for en prosessordning der erstatningskravet kan pådømmes til tross for at det foreligger en frifinnende dom, ikke er i samsvar med lovgivers intensjoner i forarbeidene til strpl..

Andenæs (2000b) s. 248-249 behandler problemstillingen. Han tar ingen eksplisitte standpunkt til spørsmålet, men henviser til debatten om spørsmålet og Høyesteretts konkrete avgjørelse i Rt 1999 s. 1363, Karmøy-dommen. Fremstillingene tyder imidlertid på at Andenæs tar et implisitt standpunkt til at domstolen har rett til å ta opp til doms fornærmedes erstatningskrav selv om siktede er frifunnet for den straffbare handlingen. Bjerke og Keiserud (2001b)⁵³ gir også sin tilslutning til dette standpunktet.

Teoretikernes synspunkter tyder på at det ikke er noe i veien for at domstolen kan idømme erstatning i en og samme sak der siktede er frikjent for den straffbare handlingen. Standpunktet til Krokeide (1999) kan trolig ikke tillegges særlig vekt da artikkelen er skrevet før Høyesteretts avgjørelse i Karmøy-saken⁵⁴.

4.2.5 Reelle hensyn

Jeg vil bare kort presentere reelle hensyn som taler for og mot prosessordningen, fordi jeg senere i oppgaven vil komme nærmere inn på problemstillingene i forbindelse med vurderingen av rettstilstanden.

Det er viktig for fornærmede å kunne kreve å få pådømt sitt erstatningskrav i samme saken som straffespørsmålet blir behandlet⁵⁵. En kombinasjonsprosess med mulighet for delte avgjørelser bidrar til å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen, og er dermed i samsvar med intensjonene i forarbeidene til strpl.⁵⁶

⁵² Eckhoff (1997) s. 157

⁵³ Bjerke (2001b) s. 1298-1299

⁵⁴ Se Aftenposten morgen 8. september 1999: *Isfront mellom partene i Karmøy-saken i Høyesterett*, om at forsvareren til Birgitte Tengs sin fetter brukte argumenter fra Krokeide (1999) i sin prosedyre for Høyesterett.

⁵⁵ Hov (1983) s. 107

⁵⁶ Ot. prp. 35 (1978-79) s. 13

Hensynet til siktede taler imidlertid imot en slik kombinasjonsprosess. Idømmelse av erstatning til tross for at siktede er frifunnet med hensyn til straffespørsmålet, kan gi allmennheten grunn til å tro at siktede likevel har foretatt handlingen, og han blir stigmatisert som gjerningsmannen⁵⁷.

Prosessøkonomiske hensyn taler for en kombinasjonsprosess med mulighet for delt avgjørelse fordi det bare blir en rettssak, og mange av de samme bevisene som blir lagt til grunn for avgjørelsen av erstatningskravet, er allerede blitt lagt frem og behandlet i forbindelse med straffespørsmålet⁵⁸. Den prosessøkonomiske gevinsten kan imidlertid bli noe redusert dersom det er andre momenter enn de som gjør seg gjeldende i forbindelse med straffekravet, som blir behandlet under erstatningsspørsmålet⁵⁹.

Det ser ut til at hensynet til fornærmede og de prosessøkonomiske hensynene taler sterkt for at det i norsk rett er mulig å få pådømt fornærmedes erstatningskrav i samme sak som siktede er frifunnet med hensyn til straffeskyld. Dette til tross for at det kan føres sterke motargumenter mot prosessordningen som, hensynet til siktede og hensynet til allmennhetens oppfatning av at siktede har begått handlingen.

4.2.6 Oppsummering

Det finnes ingen bestemmelser i strpl. som begrenser domstolens adgang til å pådømme fornærmedes erstatningskrav der det foreligger en frifinnende dom for den straffbare handlingen. Forarbeidene inneholder heller ingen generelle drøftelser av en slik kombinasjonsprosess, trolig fordi lovgiver ikke har ansett slike tilfeller som praktiske.

På 1990-tallet har det i rettspraksis vært en utvikling mot en aksept av en prosessordning med mulighet for delte avgjørelser. Dissensen i Karmøy-dommen ser ikke ut til å omfatte spørsmålet om en slik kombinasjonsprosess er akseptabel i norsk rett, men om det er mulig å idømme erstatning som bygger på at siktede har foretatt drapet han er frifunnet for. Det er imidlertid å anta at dissensen i Karmøy-dommen ikke

⁵⁷ NOU 2000:33 s. 29

⁵⁸ Hov (1983) s. 107

⁵⁹ Hov (1983) s. 107

kan tillegges særlig stor vekt på grunn av betydningen til rettspraksis⁶⁰ i norsk rett. Alle nyere teorifremstillinger bygger også på at en slik kombinasjonsprosess er akseptabel.

Fornærmedes interesser sett i sammenheng med prosessøkonomiske hensyn er svært sterke argumenter som taler for en prosessordning med mulighet for delte avgjørelser uavhengig av hva som er grunnen for den strafferettslige frifinnelsen. Siktedes interesser og allmennhetens forståelse av kombinasjonsprosessen med delte avgjørelser er sterke hensyn som taler mot en slik prosessordning, men det ser likevel ikke ut til at disse hensynene er sterke nok til å kunne oppveie hensynene som taler for prosessordningen.

På bakgrunn av de forangående drøftelser ser det ut til at rettsstilstanden i norsk rett gir domstolen adgang til å pådømme fornærmedes erstatningskrav i samme sak som det foreligger en frifinnende dom for den straffbare handlingen uavhengig av hva begrunnelsen for den frifinnende dommen er.

⁶⁰ Eckhoff (1997) s. 157

5 Hvordan forholder delte avgjørelser seg til uskyldspresumsjonen?

I det følgende vil jeg se hen til hvordan den norske prosessordningen med mulighet for delte avgjørelser forholder seg til uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Jeg vil imidlertid først si noe om hvilken plass menneskerettighetene, herunder EMK, har i norsk rett.

5.1 Menneskerettighetens plass i norsk rett

I juridisk teori er det antatt at norsk rett og folkerett, herunder EMK, utgjør to uavhengige rettssystemer (dualisme)⁶¹, og at lovgiver uttrykkelig må vedta folkerettskonvensjoner for at de skal bli en del av det norske rettssystemet⁶². I utgangspunktet har det i teorien blitt oppstilt et prinsipp om at dersom norsk rett er i konflikt med folkeretten, må folkeretten vike⁶³. Prinsippet har imidlertid blitt modifisert gjennom det ulovfestede presumsjonsprinsippet som innebærer at norsk rett formodes å være i samsvar med folkeretten⁶⁴.

Lovgiver har i utgangspunktet valgt å ivareta menneskerettighetenes plass i straffeprosessen gjennom strpl. § 4 som lyder:

” Lovens regler gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat. ”

I Rt 1994 s. 1244, Bølgepapp-kjennelsen, ble det likevel oppstilt et krav om at folkerettsbestemmelsen måtte: *” fremtre som tilstrekkelig klar og entydig ”*⁶⁵ for at den

⁶¹ I teorien har det vært debattert om det norske rettssystemet er monistisk (norsk rett og folkerett utgjør ett og samme rettssystem) eller dualistisk. Det ser ut til at flertallet av teoretikerne legger til grunn et dualistisk syn. Se Ruud (1998) s. 30

⁶² Ruud (1998) s. 27-30

⁶³ Ruud (1998) s. 31

⁶⁴ Rt 1984 s. 1175, Ruud (1998) s. 38

⁶⁵ Rt 1994 s. 610, på s. 616

skulle få forrang fremfor norsk rett. Dette gjaldt særlig der ”*det blir tale om å endre en rettsstilstand som bygger på klar og innarbeidet norsk lovgivning og praksis*”⁶⁶.

For å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett valgte Stortinget i 1994 å vedta Grl. § 110c, og denne bestemmelsen lyder:

”Det paaligger Statens Myndighet at respektere og sikre Menneskerettighetene. Nærmere Bestemmelser om Gjennomførelsen af Traktater herom fastsættes ved Lov.”

Lovgiver vedtok deretter Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30, mrl.. I mrl. § 2 blir EMK, SP og De forente nasjoners internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966, ØSK,⁶⁷ gjort til norsk rett gjennom inkorporasjon⁶⁸.

I mrl. § 3 heter det:

”Bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som er nevnt i § 2 skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.”

Etter sin ordlyd gir denne regelen i utgangspunktet de inkorporerte konvensjonene, herunder EMK, forrang dersom det oppstår konflikt med norsk rett. Det ble så et spørsmål om hvordan klarhetskravet fra Bølgepapp-kjennelsen forholdt seg til mrl. § 3. Spørsmålet kom først opp for Høyesterett i Rt 1999 s. 961, Rest-Jugoslavia-kjennelsen, der fire dommere reservert seg mot førstvoterendes uttalelse om at klarhetskravet var i strid med mrl. § 3.

En avklaring av spørsmålet fant sted i plenumsdommen i Rt 2000 s. 996, Bøhlerdommen. I dommen fremhevet Høyesterett at spørsmålet om det foreligger motstrid mellom en inkorporert konvensjonsbestemmelse og annen norsk rett, ikke kan løses ved hjelp av et generelt prinsipp, men må bero på en nærmere tolkning av den aktuelle

⁶⁶ Rt 1994 s. 610, på s. 616

⁶⁷ Fra 1. oktober 2003 ble også De forente nasjoners internasjonale konvensjon av 20. november 1989 om barnets rettigheter inkorporert.

⁶⁸ Inkorporasjon innebærer at traktater transformeres til norsk lov gjennom en henvisning i lovteksten til den relevante konvensjonen, se Ruud (1998) s. 35

rettsregelen. Klarhetskravet fra Bølgepapp-kjennelsen gjelder derfor ikke lenger for de inkorporerte konvensjonsbestemmelsene. Ved tvil om hvordan konvensjonsbestemmelsene skal forstås, må domstolen foreta en selvstendig tolkning etter samme metode som EMD, men norske domstoler må ikke videreutvikle konvensjonen. Dersom tolkningen av inkorporerte bestemmelser kommer i strid med annen norsk lovgivning, skal konvensjonsbestemmelsene ha forrang, jfr. mrl. § 3. Dette innebærer at EMDs fortolkninger av EMK har betydning for hvordan rettstilstanden er i norsk rett.

5.2 Uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2

Uskyldspresumsjonen fra EMK art. 6 nr. 2 lyder i engelsk originalversjon:

” Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.”

I norsk oversettelse lyder EMK art. 6 nr. 2:

”Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.”

Bestemmelsen må leses i sammenheng med hovedregelen om ”*fair trial*” i EMK art. 6 nr. 1⁶⁹.

Utgangspunktet i bestemmelsen⁷⁰ er ”*presumed innocent*”, og det innebærer et vern mot uttalelser fra retten⁷¹ eller andre offentlige myndigheter⁷² som konstaterer skyld før

⁶⁹ Møse (2002) s. 367

⁷⁰ Møse (2002) s. 366

⁷¹ Se *Adolf v. Østerrike* – Application: 8269/78

⁷² Se *Allente de Ribemont v. Frankrike* – Application: 15175/89

dom⁷³, uten dom⁷⁴ eller etter frifinnende dom⁷⁵. Bestemmelsen gir også et vern mot forutinntatthet i domstolen⁷⁶.

Uttrykket ”*proved guilty*” innebærer at ingen må dømmes uten etter bevis. EMD-praksis har uttrykt at bevisbyrden ligger på påtalemyndighetene og at tvil skal komme tiltalte til gode⁷⁷. Bestemmelsen hindrer ikke at det i enkelte tilfeller kan etableres en omvendt bevisbyrde⁷⁸.

”*According to law*” knytter seg til at kravet må ha hjemmel i en materiell straffebestemmelse, jfr. EMK art. 7. Siden konvensjonsbestemmelser skal tolkes autonomt⁷⁹, er det antatt at begrepet ”*law*” også omfatter rettspraksis slik at forutberegnelighet og tilgjengelighet⁸⁰ blir ivaretatt.

En person er ”*charged*” etter EMDs fortolkninger når det foreligger en kunngjøring fra en offentlig myndighet om at personen er mistenkt for å ha begått en straffbar handling⁸¹.

Uttrykket ”*a criminal offence*” omfatter etter sin ordlyd en straffbar handling, men siden begrepet må fortolkes autonomt, har EMD kommet til at også andre tilsvarende sakstyper omfattes⁸². I EMD-praksis⁸³ har det blitt oppstilt tre vurderingskriterier for om det foreligger ”*a criminal offence*”: den nasjonale klassifikasjonen, handlingens natur og reaksjonens karakter. Vurderingskriteriene er kumulative, og det må foretas en helhetsvurdering i det aktuelle tilfellet⁸⁴.

I det følgende vil jeg knytte fremstillingen til den delen av EMK art. 6 nr. 2 som verner mot skyldkonstatering etter frifinnende straffedom.

⁷³ Se Allente de Ribemont v. Frankrike

⁷⁴ Lorenzen (1994) s. 198

⁷⁵ Se Sekanina v. Østerrike – Application: 00013126/87

⁷⁶ Danelius (1998) s. 200

⁷⁷ Barber⁷a, Messegué og Jabardo v. Spania – Application: 10590/83

⁷⁸ Salabiaku v. Frankrike – Application: 10519/83

⁷⁹ Danelius (1998) s. 58

⁸⁰ Danelius (1998) s. 218

⁸¹ Se Deweer v. Belgia – Application: 6903/75

⁸² Se Engel mfl. v. Nederland – Application: 5100/71 om militære refselsler

⁸³ For eksempel Engel mfl. v. Nederland

⁸⁴ Danelius (1998) s. 218

5.3 Uskyldspresumsjonsspørsmålet for Høyesterett

5.3.1 Rt 1996 s. 864, Ringvold-dommen

Siktedes forsvarer påberopte at en kombinasjonsprosess som ga det resultat at siktede ble frifunnet i straffespørsmålet på grunn av at det ikke forelå tilstrekkelige bevis for at han hadde foretatt handlingen, men idømt erstatning, kunne være i strid med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.

Høyesterett viste usikkerhet om uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 i det hele tatt kom til anvendelse på det rettslige spørsmålet. Likevel uttalte førstvoterende at:

”bestemmelsen [er] iallfall ikke gått for nær så lenge det ikke gis uttrykk for uenighet i avgjørelsen om straff eller reises tvil om den. Jeg kan ikke se at den ordningen man har i norsk straffeprosess om adgangen til å pådømme det borgerlige krav etter frifinnende dom, skaper spesielle problemer i forhold til artikkel 6 nr 2”⁸⁵

5.3.2 Rt 1999 s. 1363, Karmøy-dommen

Spørsmålet om hvordan prosessordningen forholdt seg til uskyldspresumsjonen kom igjen opp for Høyesterett i Karmøy-dommen.

Førstvoterende uttalte at:

”[EMK art. 6 nr. 2] neppe kunne komme til anvendelse i en sivil sak mellom siktede og den som måtte være krenket eller ha lidt skade ved en handling som siktede var frifunnet for”⁸⁶

Videre tolket førstvoterende EMK art. 6 nr. 2 slik at bestemmelsen:

”ikke kan avskjære domstolene fra i en sivil sak [...] å ta stilling til et faktisk hendelsesforløp, selv om dette i og for seg skulle utgjøre en straffbar handling, og den som kravet er rettet mot, er frifunnet for forholdet i en tidligere straffesak”⁸⁷.

⁸⁵ Rt 1996 s. 864, på s. 869

⁸⁶ Rt 1999 s. 1363, på s. 1378

Førstvoterende uttalte også at dersom EMK art. 6 nr. 2 overhode skulle få anvendelse i en sivil sak mellom fornærmede og siktede, måtte det være en forutsetning for at uskyldspresumsjonen skulle være krenket og at det ble: "*foretatt en [...] strafferettslig skyldkonstatering*"⁸⁸. I den aktuelle saken var det ikke foretatt noen form for skyldkonstatering i lagmannsrettens dom, og det var derfor ikke grunn til å ta et endelig standpunkt til om EMK art. 6 nr. 2 gjaldt i sivile saker mellom den straffefrifunne og fornærmede. Mindretallet var usikre på om uskyldspresumsjonen i det hele tatt kunne komme til anvendelse i saken, men de tok ikke standpunkt til spørsmålet da de var generelt kritiske til prosessordningen.

5.4 Uskyldspresumsjonsspørsmålet for EMD

Både Ringvold-dommen og Karmøy-dommen ble av de siktede⁸⁹ klaget inn for EMD med påstander om at den norske prosessordningen var i strid med uskyldspresumsjonen.

5.4.1 Ringvold v. Norge

I samsvar med vanlig praksis fra EMD ble det først tatt stilling til om den etterfølgende erstatningsdommen kunne anses for å være "*a criminal offence*". Siden begrepet må tolkes autonomt, tok domstolen utgangspunkt i vurderingskriteriene som ble oppstilt i Engel mfl. v. Nederland.

EMD fant først at erstatningsansvar ikke var å anse som en strafferettslig reaksjon etter norsk rett. Den nasjonale klassifikasjonen er imidlertid bare et utgangspunkt for EMDs vurderinger, og den utelukker ikke at det innklagede forholdet kan være "*a criminal offence*".

Spørsmålet ble videre om erstatningssaken hadde en så nær sammenheng med straffesaken at sakene måtte anses som samme forhold, slik at erstatningen fremtrådte

⁸⁷ Rt 1999 s. 1363, på s. 1378

⁸⁸ Rt 1999 s. 1363, på s. 1378

⁸⁹Individer, som hevder de har blitt utsatt for brudd på EMK-rettighetene fra en av konvensjonsstatene, har klagerett til EMD, jfr. EMK art. 34.

som en straffesanksjon. Domstolen viste til at avgjørelsen av erstatningskravet bygget på erstatningslovgivning og ikke på straffelovgivning, og at avgjørelsen i straffesaken ikke var avgjørende for utfallet av erstatningssaken. Erstatningskravet ble avgjort på bakgrunn av en selvstendig vurdering etter vilkår og beviskrav som på viktige punkter var ulike de strafferettslige. Dette forholdet fremgikk i Ringvold-dommen ved at det bare var erstatningskravet som var gjenstand for behandling i Høyesterett. Kravet ble behandlet mellom private parter, sivilprosessuelle regler ble benyttet og avgjørelsen bygget på nye bevis som ikke var fremlagt i straffesaken. Videre ses det hen til at hvis erstatningen skulle være en straffereaksjon, ville fornærmede miste sin rett til domstolsprøving etter EMK art. 6 nr. 1, og dette ville gi siktede en urimelig fordel.

Det ble videre fremholdt at det primære formålet med erstatning, ulikt fra det strafferettslige formålet, var å reparere de skader som hadde blitt påført fornærmede. Domstolen slo videre fast at erstatningsbeløpets størrelse var rimelig i forhold til den skaden som var forårsaket. Det ble også vist til at det i andre konvensjonsstater var mulig å gå til erstatningssøksmål selv om siktede var frifunnet for straff.

På bakgrunn av drøftelsene fant Domstolen at selv om erstatningsvilkårene kunne være sammenfallende med de objektive vilkårene for straff, og at de samme bevisene ble brukt både for straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet, var det ikke en slik sammenheng mellom straff og erstatning at det forelå en ”*a criminal offence*”. EMK art. 6 nr. 2 kom derfor i utgangspunktet ikke til anvendelse i den konkrete saken.

EMD uttalte imidlertid at dersom erstatningsavgjørelsen inneholdt formuleringer som skapte en klar forbindelse mellom det erstatningsrettslige og det strafferettslige, kunne det bli aktuelt å vurdere avgjørelsen i forhold til EMK art. 6 nr. 2. På denne bakgrunn ble det foretatt en konkret vurdering i saken. Det ble vist til at erstatningsdommen var avsagt i en separat prosess og i domsslutningen kom det verken eksplisitt eller implisitt til uttrykk at siktede oppfylte vilkårene for å være strafferettslig ansvarlig for handlingen. Erstatningsavgjørelsen var verken uforenelig med eller satte til side den frifinnende straffedommen.

På bakgrunn av de foran nevnte drøftelser fant EMD, under dissens seks mot en, at EMK art. 6 nr. 2 ikke kom til anvendelse eller var krenket.

5.4.2 Y v. Norge

EMD kom i likhet med i Ringvold v. Norge til at avgjørelsen om å ilegge erstatning der det forelå en frifinnende straffedom, ikke kunne anses å være ”a criminal charge”. I forbindelse med den konkrete vurderingen av om erstatningsavgjørelsen kunne sies å gi uttrykk for at klageren også var ansvarlig for de straffbare handlingene, kom EMD til et annet resultat enn i Ringvold v. Norge.

Domstolen viste til følgende formulering i lagmannsrettens dom:

” Lagmannsretten finner etter en samlet vurdering av bevisførselen i saken at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at [Y] har begått de forbrytelser mot [T] han ble tiltalt for, og at erstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd bør tilkjennes [Ts] foreldre”⁹⁰.

EMD fant at formuleringene i lagmannsrettsdommen, gikk ut over grensene for den sivile formen, og dommen bidro til å skape tvil om riktigheten av den strafferettslige frifinnelsen. Domstolen viste til at lagmannsrettsdommen ble opprettholdt av Høyesterett, men at Høyesterett benyttet mer forsiktige formuleringer i sin erstatningsavgjørelse. Da lagmannsrettsdommen ikke ble opphevet, hadde domstolsbehandlingen i Høyesterett ikke reparert de krenkende formuleringene i lagmannsrettens dom.

Domstolen fant på denne bakgrunn at det var en slik forbindelse mellom behandlingen av straffespørsmålet og behandlingen av erstatningskravet, at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 var blitt krenket. Dommen var enstemmig, og klageren ble tilkjent erstatning etter EMK art. 41.

⁹⁰ Gulating lagmannsretts dom: LG-1998-00260 s. 5

Klagerens krav på erstatning på grunn av uberettiget straffeforfølgelse etter strpl. §§ 444 flg. ble behandlet av Høyesterett 12. og 13. november 2003⁹¹. Spørsmål om gjenopptakelse av det materielle spørsmålet i saken etter Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6, tvml. § 407 første ledd nr. 7 (gjenopptakelse på grunn av at en internasjonal domstol har funnet at avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av og ny domstolsbehandling antas å føre til et annet resultat) verserer fortsatt for norske domstoler⁹².

5.5 Hva blir konsekvensene for norsk rett?

Ordlyden i EMD-avgjørelsene tyder på at en prosessordning der siktede først blir frifunnet for straffeskyld, men idømt erstatningsansvar i en og samme sak i utgangpunktet ikke er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Dette innebærer at prosessordningen fortsatt kan benyttes i norsk rett.

Norge ble likevel dømt for krenkelse av uskyldspresumsjonen i *Y v. Norge* på grunn av at formuleringene i erstatningsavgjørelsen fra lagmannsretten var egnet til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld. Siden EMD-praksis er en tolkningsfaktor for norsk rett, og EMD-avgjørelser er bindende for de stater som er parter i klagesakene, jfr. EMK art. 46, vil denne avgjørelsen påvirke rettstilstanden i Norge. Utfordringen for norske domstoler etter EMD-avgjørelsene, blir å utforme domspremissene i tilknytning til erstatningsspørsmålet, slik at det blir et tydelig skille mellom det strafferettslige og det erstatningsrettslige, og domspremissene må ikke være egnet til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld. I juridisk teori støttes denne forståelsen av Strandbakken (2003b), Aal (2003), Garde (2003) og Norwak (2003).

Krokeide (2003) s. 204 flg. oppfatter imidlertid EMD-avgjørelsene på en annen måte. Han mener at begrunnelsen for at formuleringene i lagmannsrettens dom i *Karmøy-saken* ikke kunne benyttes, var at uskyldspresumsjonen måtte anses krenket fordi

⁹¹ Dom i Høyesterett er ikke avsagt pr. 23. november 2003.

⁹² I Rt 2003 s. 256 opphevet Høyesteretts kjæremålsutvalg Gulating lagmannsretts kjennelse av 15. april 2002 som forkastet begjæring om gjenopptakelse av saken etter tvml. § 407 første ledd nr. 6 (gjenopptakelse etter nye bevis), jfr. tvml. § 412. Kjæremålsutvalgets kjennelse ble blant annet begrunnet med at lagmannsrettens kjennelse ble avsagt før EMD-avgjørelsen.

avgjørelsesgrunnlaget for de to spørsmålene var det samme. Det ble da dannet en ”link” mellom straffeskravet og det borgerlige rettskravet. At uskyldspresumsjonen ikke var krenket i Ringvold v. Norge, mener Krokeide har sammenheng med at Høyesteretts behandling av erstatningsspørsmålet ikke bygget på det samme avgjørelsesgrunnlaget som straffekravet. Det ble ført mange nye bevis, det var nye dommere og reglene i tvml. ble benyttet.

Krokeide trekker den konklusjonen fra EMD-avgjørelsene at norske domstoler ikke har anledning til å ta standpunkt til om siktede har foretatt handlingen objektivt sett to ganger i samme sak, fordi det vil stride med uskyldspresumsjonen. Denne forståelsen av EMD-dommene støttes ikke av ordlyden i dommene eller av andre teoretikere. Det kan også se ut til at Krokeides forståelse er preget av at han tidligere har vært negativ til en prosessordning der det i en og samme sak er mulig å frifinne for straff, men idømme erstatning⁹³. Jeg vil på denne bakgrunn ikke tillegge Krokeides forståelse av EMD-avgjørelsene særlig stor betydning.

Dersom en overordnet domstol finner at en underordnet domstol har omtalt en frifunnet som straffrettslig skyldig i forbindelse med erstatningsspørsmålet, oppstår spørsmålet om hvordan en overordnet domstol kan reparere avgjørelsen slik at EMD ikke kan komme til å dømme Norge igjen for tilsvarende forhold. Det fremgår av Y v. Norge at Høyesterett skulle ha opphevet lagmannsrettens dom fordi formuleringene innebar en krenkelse av uskyldspresumsjonen, og det må derfor antas at den overordnede domstolen må oppheve den underordnede dommen.

Det blir så et spørsmål om hvor langt en slik opphevelse skal gå. Strandbakken (2003b) s. 245 hevder at opphevelsen bare bør begrenses til selve dommen og ikke til selve hovedforhandlingen, fordi en slik løsning kan forankres i tvml. § 385 første ledd. Saken skal da henvises til underinstansen, jfr. tvml. § 386 annet ledd, som må utforme en ny dom som er forenelig med uskyldspresumsjonen. Standpunktet begrunner han med at det vil være ressursbesparende ved at man slipper å føre bevisene på nytt, og fornærmede slipper å måtte gå gjennom en ny straffeprosess. Både hensynet til fornærmede og hensynet til siktede blir da ivaretatt.

⁹³ Krokeide (1999)

5.6 Nye saker for Høyesterett

Gulating lagmannsretts dom av 21. november 2002

Den første saken om en delt avgjørelse etter EMD-dommene ble behandlet av Høyesterett 12. november 2003⁹⁴. Saken bygger på Gulating lagmannsretts dom av 21. november 2002 der siktede ble frifunnet for voldtekt, men idømt erstatningsansvar.

Høyesterett må for det første ta stilling til om prosessordningen er i strid med EMK art. 6 nr. 2. Videre må det vurderes om formuleringene i erstatningsdomspremissene er egnet til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld. Høyesterett må blant annet vurdere følgende formulering: *”Lagmannsretten finner på bakgrunn av den foreliggende bevisførsel klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte har forholdt seg slik som beskrevet i spørsmålsskriftet såvel i subjektiv som i objektiv henseende”*. Det er også grunn til å vurdere formuleringen om at retten: *”fester lit til fornærmedes forklaring om at han har vært utsatt for voldtekt”*.

Eidsivating lagmannsretts dom av 20. mars 2003

Høyesterett kjæremålsutvalg har i kjennelse av 9. oktober 2003 henvist Eidsivating lagmannsretts dom av 20. mars 2003 (jursak) til behandling i Høyesterett for spørsmålet om lagmannsrettens avgjørelse strider med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Saken omhandler en engelsk flykaptein som har blitt frifunnet for voldtekt, men idømt erstatningsansvar.

Høyesterett må også her vurdere om prosessordningen er i strid med uskyldspresumsjonen. Det må også vurderes om følgende formulering i erstatningsdomspremissene er egnet til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld: *”det er klar sannsynlighetsovervekt for at A skjønte at B ikke ønsket noen seksuell omgang med ham, men at han likevel tiltvang seg samleie ved å benytte en slik grad av vold at handlingen lot seg gjennomføre”*.

⁹⁴ Dom i saken er ikke avsagt pr. 23. november 2003.

5.7 Ny sak til vurdering i EMD

Gulating lagmannsretts dom av 6. februar 2001⁹⁵ er klaget⁹⁶ inn for EMD med påstand om at dommen er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Spørsmålet i saken var om siktede hadde tent på et hus. Saken ble behandlet i stor meddomsrett for lagmannsretten. Fire dommere stemte for at strafferettslig skyld forelå, mens tre dommere stemte for frifinnelse⁹⁷. I erstatningsspørsmålet stemte fem av sju dommere for at erstatningsansvar forelå⁹⁸. På bakgrunn av avstemningsreglene ble siktede frifunnet for straffeskyld, men idømt erstatningsansvar overfor forsikringsselskapet.

Spørsmålet om uskyldspresumsjonen er krenket oppstår blant annet i tilknytning til følgende formulering i erstatningspremissene: ”*Lagmannsrettens flertall [...] viser til sine bemerkninger vedrørende brannen ovenfor.*” Denne formuleringen knytter seg til de fire dommernes bevisbedømmelse under det strafferettslige skyldspørsmålet der de fant det bevist at siktede hadde begått den straffbare handlingen. Videre kan det bli aktuelt å vurdere spørsmålet i forhold til følgende formulering: ”*Lagdommer Einarsen finner at det foreligger klar overvekt av sannsynlighet for at tiltalte har gjort seg skyldig i den brannstiftelsen som omhandlet i tiltalebeslutningen selv om bevisene etter hans mening ikke er tilstrekkelig til domfellelse for disse tiltaleposter [...].*”

Under vurderingen av om klagen skal fremmes for behandling i Domstolen, jfr. EMK art. 27, har et av domstolens kamre besluttet at Den norske stat skal uttale seg om saken, jfr. Rules of the European Human Rights Court av 7. juli 2003 Rule 54 § 2 (b). Klageren er gitt muligheten til å besvare de statlige uttalelsene, og det vil deretter bli avgjort om klagen skal fremmes for Domstolen.

⁹⁵ Ankene over lagmannsrettsdommen ble av Høyesteretts kjæremålsutvalg nektet fremmet ved beslutninger av 29. juni 2001.

⁹⁶ Reeves v. Norge Application: 4248/02

⁹⁷ Det kreves fem av sju stemmer for å straffedømme i stor meddomsrett for lagmannsretten, jfr. strpl. § 35 første ledd.

⁹⁸ Det kreves alminnelig flertall (fire av sju stemmer) for å avgjøre borgerlige rettskrav i stor meddomsrett for lagmannsretten, jfr. strpl. § 35 annet ledd.

6 Bør rettstilstanden endres?

I det følgende vil jeg vurdere hensyn og problemstillinger som taler for og mot endringer av rettstilstanden for delte avgjørelser i norsk rett, men først vil jeg identifisere de formålene og interessekonflikter som gjør seg gjeldende i tilknytning til henholdsvis straff og sivilrettslig erstatningsplikt.

6.1 Identifikasjon av formål med straff og med sivilrettslig erstatningsplikt

6.1.1 Formål med straff

Formål med straffen i et moderne rettssamfunn er å regulere individets adferd – å opprettholde lov og orden (allmenn- og individualprevensjon)⁹⁹. Hevn og gjengjeldelse er i utgangspunktet ikke lenger aksepterte begrunnelser for straff¹⁰⁰. Straff blir tradisjonelt definert som *”et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde.”*¹⁰¹.

6.1.2 Formål med sivilrettslig erstatningsplikt

Det erstatningsansvaret som skadevolder blir idømt, skal komme den skadelidte til gode. Et av formålene med erstatningen er å gjenopprette den skadelidtes situasjon¹⁰² og dermed beskytte hans rettsstilling. I tillegg skal erstatningen virke preventivt¹⁰³ for å avskrekke tidligere og potensielle skadevoldere fra å foreta erstatningsutløsende handlinger. Idømmelse av erstatningsansvar vil ofte være en konstatering av mer eller mindre klanderverdig oppførsel, men langt mindre belastende enn idømmelse av et

⁹⁹ NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming: Straffelovkommisjonens delutredning I s. 50

¹⁰⁰ Andenæs (2000a) s. 7 (forutsetningsvis), Slettan (1997) s. 13-14 (forutsetningsvis), Bratholm (1980) s. 111, 114-116

¹⁰¹ Andenæs (1997) s. 9, tilslutning fra Høyesterett i Rt 1977 s. 1207

¹⁰² Lødrup (1995) s. 80

¹⁰³ Lødrup (1995) s. 85

straffeansvar. I erstatningsretten blir også pulverisering av ansvar¹⁰⁴ ansett som et av formålene, men dette formålet er mer underordnet i forhold til sivilrettslige erstatningskrav når disse rettes mot en antatt skadevolder.

6.2 Identifikasjon av interessekonflikter ved straff og ved sivilrettslig erstatningsplikt

6.2.1 I straffesaker

Dersom en handling gir grunnlag for å idømme straff, er det i utgangspunktet en sak mellom staten og lovovertrederen. Fornærmede vil likevel ofte identifisere seg med straffekravet, og han kan også i gitte situasjoner selv ha rett til å fremme straffekravet¹⁰⁵.

I straffesaker vil tiltalte alltid ha en hovedinteresse av å bli frifunnet eller få en så mild straff som mulig¹⁰⁶. Påtalemyndighetene har imidlertid ingen interesse av å få alle siktede dømt, men skal ivareta det offentliges interesser i saken, slik at den blir riktig avgjort¹⁰⁷. Det offentlige har derfor en interesse av at alle skyldige blir dømt, men denne interessen går heller ikke lenger enn at det offentlige ønsker at alle uskyldige skal gå fri¹⁰⁸.

6.2.2 I sivilrettslige erstatningssaker

En tvist om ansvar for en skadevoldende handling eller andre forhold som danner grunnlag for et sivilrettslig erstatningskrav, er i utgangspunktet en konflikt mellom fornærmede og den påståtte ansvarlige for handlingen. Den ene parten må alltid vinne.

¹⁰⁴ Lødrup (1995) s. 91

¹⁰⁵ For eksempel må fornærmede selv kreve at legemsfornærmelser blir påtalt, dersom det ikke er gjort lovbestemte unntak fra fornærmedes påtalebegjæringsrett, jfr. strl. § 228. Denne regelen utgjør et unntak fra hovedreglene i norsk rett om at påtalen for straffbare forhold i utgangspunktet er ubetinget offentlig, jfr. strl. § 77.

¹⁰⁶ Andenæs (2000a) s. 7

¹⁰⁷ Andenæs (2000a) s. 7

¹⁰⁸ Andenæs (2000a) s. 7

Utgangspunktet er at partene er likestilte i den sivile prosessen¹⁰⁹. Dersom staten ikke er part i saken, har den ikke interesse i hvilket utfall saken får¹¹⁰.

6.3 Fornærmede

For å belyse hvilke interesser den fornærmede har i forbindelse med en kombinasjonsprosess, tar jeg utgangspunkt i analyser som er gjort i tilknytning til fornærmedes stilling i saker om seksuelle overgrep¹¹¹. Det må antas at disse interessene også gjør seg gjeldende i forhold til de fleste andre typer saker som behandles i en kombinasjonsprosess.

Fornærmede har ofte et ønske om å slippe delaktighet i straffeprosessen¹¹². Norsk straffeprosess ivaretar imidlertid ikke fornærmedes ønsker om ikke-deltakelse i straffesaken hvis forholdet først er politianmeldt¹¹³. Når mange saker er undergitt ubetinget offentlig påtale, jfr. strl. § 77, kan ikke fornærmede erklære at han ikke ønsker at straffesaken skal komme opp på grunn av at saken er vond og vanskelig, eller eventuelt på grunn av trusler fra den antatte gjerningspersonen. Fornærmede er i mange saker den eneste som kan gi en fullverdig beskrivelse av hendelsesforløpet, og dette forholdet er blant annet en av begrunnelsene for at fornærmede har vitneplikt, jfr. strpl. § 108¹¹⁴. Unntakene for vitneplikten i strpl. §§ 122 og 123 gjelder imidlertid bare der gjerningspersonen er nærstående. De nevnte regler gjelder også der handlingen har kommet til politiets kunnskap på andre måter enn gjennom fornærmedes anmeldelse, jfr. strpl. § 224.

I en straffesak er det viktig for fornærmede at gjerningsmannen blir idømt straff¹¹⁵. Fornærmedes ønske om at domstolen fastslår straffeskyld og idømmer en eller annen form for straffereaksjon, må imidlertid ikke forveksles med et ønske om at

¹⁰⁹ Robberstad (2003) s. 270

¹¹⁰ Robberstad (2003) s. 270

¹¹¹ Robberstad (2003) s. 116-117 som bygger på Vangen (1991) s. 21 og Robberstad (1992) s. 14

¹¹² Robberstad (2003) s. 116

¹¹³ Robberstad (2003) s. 116

¹¹⁴ Robberstad (2003) s. 116

¹¹⁵ Vangen (1991) s. 21, Robberstad (1992) s. 14

gjerningspersonen skal få så streng straff som mulig¹¹⁶. Den fornærmede innehar også et ønske om å få erstatning både for økonomisk og ikke-økonomisk skade¹¹⁷. Det å få erstatning er for mange fornærmede den minst viktige interessen¹¹⁸, men erstatningen kan være et ”plaster på såret”¹¹⁹ for den fornærmede. Ønsket om å få gjerningspersonen dømt og ønsket om erstatning taler for å opprettholde en kombinasjonsprosess med mulighet for delte avgjørelser.

Videre ønsker den fornærmede å komme igjennom saken mest mulig ”hel”¹²⁰, det vil si å få redusert de psykiske belastningene en rettergang kan innebære.

Kombinasjonsprosessen vil i denne sammenheng bidra til å ivareta offerets verdighet og integritet¹²¹ ved at fornærmede slipper to uavhengige saker om det samme forholdet. Han slipper å måtte forklare seg to ganger om et forhold som kan være vanskelig for han, og han slipper den psykiske belastningen som kan oppstå i ventetiden fra staffespørsmålet blir avgjort til erstatningsspørsmålet kommer for retten.

Et annet spørsmål er hvordan fornærmede opplever en kombinasjonsprosess som ender med delt avgjørelse. Fornærmede som har avgitt en forklaring, som i enkelte tilfeller kan være det eneste bevis for at handlingen har funnet sted, vil trolig føle mistro overfor rettsvesenet dersom resultatet blir en delt avgjørelse. Fornærmede vil sitte igjen med en følelse av at han ikke har blitt trodd fordi siktede ble strafferettslig frifunnet. Å ikke bli trodd kan føles svært belastende for fornærmede, særlig i sedelighetssaker der fornærmedes forklaringer ofte står mot siktetes påstander.

Det at fornærmede blir tilkjent erstatning der siktede har blitt frifunnet for straffeansvaret, kan trolig til en viss grad gi fornærmede moralsk og psykisk støtte¹²². På den andre siden vil fornærmedes følelse av å ikke bli trodd, trolig være sterkere enn gleden ved å være tilkjent erstatning. Kombinasjonsprosessen med delt avgjørelse vil i

¹¹⁶ Robberstad (2003) s. 117

¹¹⁷ Vangen (1991) s. 21, Robberstad (1992) s. 14

¹¹⁸ Robberstad (2003) s. 117. Synspunktet blir kritisert i NOU 2000:33 s. 84 fordi betydningen av erstatningen trolig vil variere i forhold til hvilke type lovbrudd fornærmede har blitt utsatt for, og der siktede blir frifunnet, er det bare erstatning som kan ivareta formålene om gjenoppretting og prevensjon.

¹¹⁹ Robberstad (2003) s. 117

¹²⁰ Vangen (1999) s. 21

¹²¹ Robberstad (2003) s. 117

¹²² Dahl (1980) s. 57

forhold til fornærmede bidra til å opprettholde mistroen til rettsvesenet. For rettsvesenet vil det være uheldig at en slik mistro kan føre til at fornærmede i fremtiden vil kunne vegre seg fra å anmelde lovstridige forhold av frykt for ikke å bli trodd. Fornærmedes følelse av ikke å bli trodd taler med en viss tyngde for å endre rettstilstanden for delte avgjørelser i norsk rett.

I forarbeidene til strpl. fremgår det at en av begrunnelsene for bestemmelsene i strpl. § 3 første ledd jfr. strpl. kap. 29 er å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen¹²³. Å frata fornærmede rett til å fremme det borgerlige rettskravet i samme sak der siktede har blitt frifunnet for det straffbare forholdet, vil stride mot lovgivers intensjoner, og det taler for at rettstilstanden blir opprettholdt.

Det ser også ut til at lovgiver har ønsket å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen på 1980- og 1990-tallet, for eksempel ved å utvide fornærmedes rett til bistandsadvokat og å utvide adgang for fornærmede til å søke erstatning for ikke- økonomisk skade hos gjerningsmannen¹²⁴. En eventuell endring av rettstilstanden som ikke ivaretar fornærmedes interesser tilstrekkelig, ser ikke ut til å stemme overens med rettsutviklingene som har funnet sted på straffeprosessens område.

På bakgrunn av de ovenfor nevnte forhold ser det ut til at hensynet til fornærmede taler mot å endre rettstilstanden for kombinasjonsprosessen med mulighet for delte avgjørelser. Et forhold som til en viss grad kan tale for en endring av rettstilstanden, er fornærmedes følelse av ikke å bli trodd i forhold til avgjørelsen av straffespørsmålet, men dette forholdet er forsøkt ivaretatt ved at beviskravet for å tilkjenne erstatning er mindre strengt enn ved idømmelse av straff, jfr. ovenfor. Hensynet til fornærmede blir på denne bakgrunn et vektig argument for å opprettholde gjeldende rettstilstand.

¹²³ Straffeprosesslovkomitèens innstilling s. 141, Innst. O. nr. 37 (1980-81) s. 13

¹²⁴ NOU 1997:11 Lov om kriminalitetsofferfond s. 12-18

6.4 Siktede

Siktedes hovedinteresse i en straffesak er å slippe straff og erstatningsplikt enten han er skyldig eller uskyldig¹²⁵. Dersom siktede blir kjent skyldig og idømt erstatningsplikt, vil han inneha en interesse av å bli behandlet mildest mulig med hensyn til straffe- og erstatningsutmålingen. Mange siktede erkjenner imidlertid straffeskyld, men det er trolig av taktiske grunner¹²⁶, for eksempel fordi påtalemyndighetenes bevis er så sterke at det er liten mulighet til å unngå straff. Siktede håper at en tilståelse kan gi en mildere behandling enn dersom han nekter straffeskyld (for eksempel tilståelsesrabatt). Det kan imidlertid hende at siktede innrømmer forholdene for å lette sin samvittighet, og at han innehar et ønske om å gjøre opp for de ugjerninger han har foretatt.

Skyldige som nekter straffeskyld, kan inneha et håp om at påtalemyndigheten ikke har tilstrekkelige bevis til å kunne konstatere straffeskyld ut over enhver rimelig tvil¹²⁷. De frikjente kan derfor deles inn i to ulike grupper¹²⁸, de som reelt sett er uskyldige og de skyldige der påtalemyndighetene ikke har klart å bevise skylden med tilstrekkelig sikkerhet.

Den frifunne ønsker fullstendig renavaskelse både juridisk og sosialt¹²⁹, slik at omverdenen ikke kan ledes til å tro at han har foretatt den straffbare handlingen. Det bør heller ikke kunne stilles spørsmålstegn ved uskylden. Dersom erstatning idømmes etter at det foreligger en frifinnende straffedom, kan erstatningsdommen bidra til å skape tvil om siktedes uskyld.

For siktede vil det formodentlig være reaksjonene hos menigmann som er viktigst¹³⁰, og dersom det skapes et inntrykk overfor disse at han har foretatt handlingen til tross for den strafferettslige frifinnelsen, vil forhold til disse personene bli vanskelig. For eksempel at allmennheten tror at fetteren til Birgitte Tengs drepte sin kusine. Slike oppfattelser hos menigmann kan skape et sterkt og vedvarende ubehag for siktede. I straffeprosessen er det viktig å ivareta siktedes rettssikkerhet ved at han ikke uberettiget

¹²⁵ Andenæs (2000a) s. 7

¹²⁶ NOU 2000:33 s. 82

¹²⁷ Andenæs (1997) s. 96

¹²⁸ NOU 2000:33 s. 82

¹²⁹ NOU 2000:33 s. 82

¹³⁰ Uggerud (1998) s. 377

blir uthengt som kriminell. En kombinasjonsprosess med delt avgjørelse kan rokke ved siktedes uskyld, og hensynet til siktede taler sterkt for at rettstilstanden bør endres.

6.5 Allmennheten

Allmennheten vil neppe reagere på at en straffedømt må erstatte de skadene han har påført fornærmede. Reaksjoner hos allmennheten kommer først i de tilfeller der retten frifinner for straffekravet men idømmer erstatning. Særlig vil nok allmennhetens reaksjoner være sterke der retten ikke finner tilstrekkelige bevis for å kunne straffedømme siktede, men at bevisene er sterke nok til å idømme erstatningsansvar. For eksempel kan reaksjoner i forbindelse med delte avgjørelser illustreres gjennom noen avisartikler - I forbindelse med lagmannsrettens avgjørelse i Karmøy-saken het det i Aftenposten morgen 18. juni 1998: *Tramper på folks rettsfølelse* og Aftenposten morgen 21. juni 1998: *Innbyrdes motstridende*. Etter Karmøy-dommen i Høyesterett stod det i Stavanger Aftenblad 24. september 1999: *Frontalkollisjon mellom jus og folkemening*. I forbindelse med Salten tingretts avgjørelse i Linda Didriksen-saken het det i Dagbladet 7. mars 2003: *Uforståelig dom*¹³¹.

Disse avisartiklene illustrerer at allmennheten undrer seg over delte avgjørelser. For menigmann er det vanskelig å forstå de ulike beviskravene for henholdsvis straffeskyld og erstatningsansvar¹³² (forskjellen mellom skyld og handling¹³³). Allmennheten blir sittende igjen med et spørsmål om siktede har foretatt handlingen eller han ikke har gjort det. Særlig uforståelig er det nok for allmennheten at det i jury-saker for lagmannsretten ikke foreligger noen begrunnelse for hvorfor siktede er frifunnet, mens det i de samme domspremissene foreligger en begrunnet vurdering av bevisene som sterke nok til å idømme erstatningsansvar¹³⁴.

Menigmann vil trolig oppfatte at renvaskingseffekten av den strafferettslige frifinnelsen blir svekket av en etterfølgende erstatningsdom. Et slikt forhold har nok sammenheng

¹³¹ I avisartikkelen ser det imidlertid ut til at det primært er den strafferettslige frifinnelsen som fremstår uforståelig i lokalsamfunnet.

¹³² Smith (1999) s. 203

¹³³ Uggerud (1998) s. 376-377

¹³⁴ Smith (1999) s. 201

med at allmennheten har en oppfatning av at dersom det foreligger en frifinnende straffedom, skal det ikke være mulig å kunne idømme erstatningsansvar for den samme handlingen (i en og samme sak). Slike oppfatninger kan blant annet ha sammenheng med at menigmann ikke har en forståelse av at et straffekrav og et erstatningskrav i utgangpunktet er knyttet til to ulike prosessformer, henholdsvis straffeprosessen og sivilprosessen. Allmennheten kan derfor rent logisk trekke den konklusjonen av erstatningsdommen at siktede må ha foretatt handlingen selv om han ikke strafferettslig er dømt for den. Dette kan illustreres ved en avisartikkel i Aftenposten 18. juni 1998: *Fetteren stemplet som drapsmann*. Slike oppfatninger har sammenheng med at allmennheten vil mene at enten er siktede skyldig eller er han det ikke.

Det er betenkelig at menigmann kan komme til å trekke konklusjonen fra den delte avgjørelsen at siktede er gjerningspersonen, selv om retten ikke finner tilstrekkelige bevis for å straffedømme han. Betenkeligheter kan også knyttes til det forhold at delte avgjørelser fremstår som uforståelig for allmennheten. Dersom lover og fortolkninger av disse ikke er i samsvar med allmennhetens rettsoppfatninger, kan det bidra til å svekke offentlighetens tillit til rettferdighet i lovgivning og rettssystem¹³⁵. Hensynet til allmennheten taler på denne bakgrunn for at rettsstilstanden bør endres.

6.6 Prosessøkonomi

I forarbeidene til strpl.¹³⁶ fremgår det at avgjørelse av straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet i en og samme sak gir prosessøkonomiske gevinster.

6.6.1 Bevisførsel

En kombinasjonsprosess innebærer at de samme bevisene for henholdsvis straffespørsmålet og erstatningskravet bare blir ført en gang, i motsetning til at de samme bevisene måtte ha blitt ført om igjen dersom erstatningskravet skulle ha blitt behandlet i en selvstendig sivil sak. Dette gjør at kombinasjonsprosessen både blir

¹³⁵ Smith (1999) s. 201

¹³⁶ Straffeprosesslovkomitèens innstilling s. 355-356

tidsbesparende og økonomisk. Bevisenes verdi kan også bli svekket på grunn av tiden som går mellom to separate saker.

Et forhold som reduserer gevinsten av felles bevisførsel, kan imidlertid være at kombinasjonsprosessen bidrar til at bevisføringen må gå i dybden i tilknytning til spørsmål som ellers kan ha liten betydning for avgjørelsen av det strafferettslige skyldspørsmålet¹³⁷. En ulempe ved felles bevisførsel kan også være at erstatningskravet forsvinner i behandlingen av straffesaken. Det er imidlertid å anta at den prosessøkonomiske gevinsten ved felles bevisførsel er større enn eventuelle ulemper ved ordningen. Den prosessøkonomiske gevinsten ved felles bevisførsel for de to spørsmålene taler sterkt for å opprettholde rettstilstanden.

6.6.2 Prosessfullmektig

Kombinasjonsprosessen kan også gi fordeler for den gruppen av fornærmede som har rett til bistandsadvokat etter bestemmelsene i strpl. kap 9a. Fornærmede har rett til bistandsadvokat ved siktelse for grove seksuelle overgrep (se strl. §§ 192-197 og 200 tredje ledd), jfr. strpl. § 107a første ledd første punktum. I andre tilfeller kan også retten på bakgrunn av skjønnsmessige vurderinger oppnevne bistandsadvokat dersom den straffbare handlingen har gitt fornærmede ”*betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat*”, jfr. strpl. § 107a første ledd annet punktum (alvorlig personskade). I særlige tilfeller kan det også oppnevnes bistandsadvokat der fornærmede er død, for eksempel slik som i Karmøy-saken, eller der fornærmede er ute av stand til selv å begjære oppnevning av advokat, jfr. strpl. § 107b fjerde ledd. I medhold av Lov om fri rettshjelp av 13. juni 1980 nr. 35, rhjl., § 6 annet ledd kan kvinner som har vært utsatt for andre former for mishandling også få dekket utgiftene til bistandsadvokat¹³⁸.

Fornærmedes bistandsadvokat blir oppnevnt på statens bekostning, jfr. strpl. § 107a annet ledd. I en kombinasjonsprosess vil bistandsadvokaten ivareta fornærmedes interesser under hovedforhandlingen, jfr. strpl. § 107c første ledd første punktum. Gjennom fornærmedes rett til å fremme

¹³⁷ Robberstad (1992) s. 15

erstatningskravet i straffesaken, jfr. strpl. § 428 første ledd, er det antatt at det ligger innenfor bistandsadvokatens arbeidsoppgave å fremme erstatningskravet¹³⁹. I Rundskriv fra Justisdepartementet: G-73/96 s. 96-97 er det imidlertid antatt at det ligger utenfor bistandsadvokatens oppgave å ivareta fornærmedes interesser i en separat sivil erstatningssak¹⁴⁰. Fornærmede vil i mange tilfeller mangle økonomiske ressurser til selv å reise et erstatningskrav i en etterfølgende sivil sak, og en kombinasjonsprosess med offentlig oppnevnt bistandsadvokat, vil ivareta fornærmedes interesser uavhengig av hans økonomiske stilling.

Dersom fornærmede ikke har krav på offentlig bistandsadvokat, vil påtalemyndigheten representert ved aktor, kunne fremme erstatningskravet på begjæring fra fornærmede, jfr. strpl. § 427 første ledd første punktum, men denne retten er basert på en skjønnsmessig vurdering hos påtalemyndigheten, "*kan [...] fremme*". Denne skjønnsvurderingen er begrenset ved at dersom den "*umiddelbart skadelidte*" ønsker at påtalemyndigheten skal fremme hans erstatningskrav, kan de bare nekte å ta med kravet der det er "*åpenbart ugrunnet*" eller kravet vil være til "*uforholdsmessig ulempe*" for behandlingen av straffekravet, jfr. strpl. § 427 annet ledd. At aktor fremmer og ivaretar fornærmedes erstatningskrav, gir ingen økonomiske utgifter for fornærmede og taler for å opprettholde kombinasjonsprosessen.

Kombinasjonsprosessen er også en fordel for siktede fordi han i straffesaken har rett til å la seg bistå av en forsvarer etter eget valg, jfr. strpl. § 94, og han har som hovedregel krav på at domstolen oppnevner en offentlig forsvarer som skal bistå under rettssaken, både i forhold til straffekravet og i forhold til erstatningsspørsmålet, jfr. strpl. § 96 jfr. § 100. Siktede har også vid adgang til å begjære at ytterligere bevis innhentes av politiet dersom han mener at den foreliggende bevisinnhenting er utilstrekkelig, jfr. strpl. §§ 265 og 266. Retten har også en plikt til å kontrollere at bevisinnhenting er tilfredsstillende, jfr. strpl. §§ 267 og 294.

I sivile saker må siktede og fornærmede bruke advokater som sine prosessfullmektiger. De må finne hver sin advokat som vil påta seg oppdraget og selv bekoste utgiftene i

¹³⁸ Rundskriv fra Justisdepartementet: G-73/96 - Fri rettshjelp s. 95

¹³⁹ Robberstad (2003) s. 82

¹⁴⁰ Robberstad (2003) s. 91

saken. Dersom en av partene har en vanskelig økonomisk situasjon kan de etter søknad bli innvilget fri rettshjelp etter rehlj. § 17, men innvilgelse av slik rettshjelp er undergitt en streng rimelighetsvurdering¹⁴¹. I tillegg må partenes prosessfullmektiger innhente og tilrettelegge bevismaterialet på partenes vegne.

At fornærmede i mange tilfeller har rett til offentlig bistandsadvokat og siktede rett til offentlig forsvarer fremfor at de i utgangspunktet må betale hver sin advokat i en sivil sak, taler sterkt for å opprettholde kombinasjonsprosessen.

6.6.3 Økonomiske forhold

Det kan også by på andre problemer for fornærmede å fremme erstatningskravet i en etterfølgende sivil sak. Der siktede har blitt frikjent, kan det kanskje være usikkert om erstatningskravet vil føre frem på grunn av at det ikke var tilstrekkelig med bevis for å straffedømme han¹⁴². Et slikt usikkerhetsmoment må fornærmede alltid ta med i vurderingen av om han skal fremme erstatningskravet i en etterfølgende sak. Dette forholdet må også ses i lys av hvilke økonomiske kostnader det er knyttet til å fremme en sivil sak der det er en risiko for å bli den tapende part som må dekke både motpartens og egne saksomkostninger, jfr. tvml. § 172. Den økonomiske verdien av erstatningskravet kan også være lite, sett i forhold til saksomkostninger som eventuelt må dekkes¹⁴³. Disse forholdene taler sterkt for å opprettholde dagens kombinasjonsprosess.

Et forhold som taler for en etterfølgende rettssak, er at fornærmede, dersom han har et berettiget krav, vil få sine saksomkostninger dekket¹⁴⁴. Retten til dekning av saksomkostningene er imidlertid ikke absolutt, og selv om motparten blir tilkjent saksomkostningene, er det ikke sikkert at det beløpet som blir tilkjent, er tilstrekkelig for å dekke de utgiftene den fornærmede har hatt i forbindelse med den sivile saken¹⁴⁵. Erstatningen som er blir idømt en person, vil også i mange tilfeller være usikre fordi den

¹⁴¹ NOU2000:33 s. 47

¹⁴² Garde (1998) s. 32

¹⁴³ Garde (1998) s. 32

¹⁴⁴ Hov (1983) s. 108

¹⁴⁵ Hov (1983) s. 108

erstatningsdømte kan ha manglende evne til å betale kravet, og en avgjørelse som tilkjenner motparten saksomkostninger, vil ha liten betydning¹⁴⁶.

I enkelte tilfeller vil den ansvarlige mangle både evnen og viljen til å gjøre opp for seg. En dom kan være nyttig der den erstatningsdømte ikke er villig til å gjøre opp for seg, men er ikke særlig verdifull der han mangler verdier til å dekke erstatningskravet. Et krav som har grunnlag i en dom, kan imidlertid bli verdifullt dersom den pådømtes situasjon blir endret¹⁴⁷. Disse økonomiske forholdene taler for at kombinasjonsprosessen bør opprettholdes.

6.7 Fagdommernes avgjørelse av erstatningsspørsmålet i lagmannsrettssaker med jury¹⁴⁸

I lagmannsrettssaker der det strafferettslige skyldspørsmålet¹⁴⁹ blir avgjort av en jury¹⁵⁰, skal bare de tre juridiske fagdommerne¹⁵¹ avgjøre det borgerlige rettskravet. Dette følger av en antitetisk tolkning av bestemmelsen i strpl. § 376e om at fire lagrettemedlemmer (herunder juryens ordfører) sammen med de tre fagdommerne skal være med på å avgjøre spørsmålet om straffutmålingen og andre reaksjoner etter strpl. § 2. I forarbeidene til strpl. blir denne ordningen begrunnet med hensynet til jurymedlemmenes anonymitet i forhold til hvordan de har stemt i skyldspørsmålet¹⁵².

Fagdommerne som skal avgjøre erstatningskravet, kan etter vurderinger av bevisene i saken, finne at de er sterke nok til å idømme erstatning selv om siktede har blitt strafferettslig frifunnet av juryen. For allmennheten som har problemer med å forstå skille mellom beviskravene for henholdsvis straff og erstatning, vil nok erstatningsavgjørelsen fremstå som om fagdommerne setter juryens kjennelse i

¹⁴⁶ Hov (1983) s. 108

¹⁴⁷ Hov (1983) s. 108

¹⁴⁸ Lagmannsretten skal settes med lagrette (jury) ved anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og anken må dessuten omfatte en forbrytelse som kan medføre fengsel i mer enn seks år – ellers benyttes stor meddomsrett i lagmannsrettssaker, jfr. strpl. §§ 352 første ledd og 332 første ledd første punktum.

¹⁴⁹ Over skyldspørsmålet stemmes det særskilt, jfr. strpl. § 33

¹⁵⁰ Lagretten består av 10 medlemmer, jfr. strpl. § 355 første ledd

¹⁵¹ Lagmannsrettssaker settes med tre juridiske fagdommere, se Lov om domstolen (domstolsloven) av 13. august nr. 5 1915 § 12 første ledd

skyldspørsmålet til side fordi den er uriktig. Allmennheten har imidlertid liten kjennskap til at fagdommerne alltid skal foreta en selvstendig vurdering av juryens kjennelse. Dersom de finner at jurykjennelsen er uriktig i forhold til det strafferettslige skyldspørsmålet, kan både en ja-kjennelse og en nei-kjennelse tilsidesettes, jfr. strpl. §§ 376c og 376a. Der fagdommerne har tilsidesatt jurykjennelsen, skal saken behandles på nytt med nye dommere i stor meddomsrett for lagmannsretten, jfr. strpl. § 376a førte ledd og § 376c i.f.. At fagdommerne velger å ikke benytte tilsidesettingsmuligheten etter strpl. § 376a for en nei-kjennelse, tyder på at de klarer å trekke skillet mellom de ulike beviskravene for henholdsvis straff og erstatning. Det vil også fremgå av domspremissene at fagdommerne har foretatt en selvstendig vurdering av juryens kjennelse ved for eksempel at følgende formulering kommer til uttrykk i dommen: ” *Lagmannsretten legger lagrettens kjennelse til grunn for dommen.*”

Det er likevel betenkelig at menigmann kan komme til å sitte igjen med et inntrykk av at fagdommerne idømmer erstatning fordi de mener at juryens avgjørelse er feilaktig. Slike oppfatninger kan bidra til å svekke allmennhetens tiltro til juryordningen og betydningen av lekmenns deltakelse ved domsavgjørelser. At allmennheten sitter igjen med et slikt inntrykk av fagdommernes avgjørelser, taler til en viss grad for å endre prosessordningen med mulighet for delte avgjørelser.

6.8 Pedagogiske utfordringer ved delte avgjørelser

At delte avgjørelser kan virke uforståelig for allmennheten, kan kanskje forhindres ved at det formidles kunnskap om de ulike beviskravene for henholdsvis straff og erstatning, og at beviskravene ivaretar ulike formål. Spørsmålet blir da om allmennheten vil klare å forstå forskjellen mellom beviskravene dersom de blir formidlet på en enkel måte. Logisk vil det nok fortsatt være vanskelig å forstå at den siktede kan frifinnes for straff men samtidig idømmes erstatningsansvar. Strandbakken (2003b) s. 245-246 viser imidlertid til undersøkelser som er gjort blant lekmenn som har vært jurymedlemmer, og at disse i hvert fall klarer å skille de ulike beviskravene dersom skillet fremtrer

¹⁵² Ot. prp. nr. 35 (1978-79) s. 51

tilstrekkelig klart i juryinstruksjonene¹⁵³. Dette forholdet tyder på at dersom allmennheten blir forklart de forskjellige beviskravene, kan de få en større forståelse for hvorfor domstolen kan komme frem til delte avgjørelser.

Spørsmålet blir så om skillet mellom de ulike beviskravene er reelle. Krokeide (1999) s. 123 hevder at skillet bare er en fiksjon. Andorsen (1984) s. 472-473 antyder at sonderingen mellom de ulike beviskravene for henholdsvis straffekravet og erstatningskravet kan være problematisk dersom retten kommer i tvil med hensyn til bevisene. Han viser til at dersom det er bevistvil i straffesaken, vil en slik tvil ofte føre til en frifinnelse også for erstatningskravet.

Rent psykologisk kan det nok være vanskelig for dommerne å skulle vurdere to ulike spørsmål på bakgrunn av den samme bevisførselen, og det kan føre til at de to vurderingene kan gli over i hverandre. Det kan derfor bli vanskelig å ta to uavhengige standpunkt for henholdsvis straffekravet og erstatningskravet. Skillet mellom de to beviskravene kan dermed bli borte.

Det kan imidlertid ses hen til avgjørelser fra meddomsretter der både lek og lærd har klart å skille beviskravene i sin stemmegivning, for eksempel i Linda Didriksen-saken for Salten tingrett der to fagdommere og to lekdommere frifant for straff men idømte erstatning. Meddommernes stemmegivning viser at det er mulig å skille mellom beviskravene dersom samfunnsborgerne har kunnskaper om dem.

Spørsmålet blir så om hvordan allmennheten skal få kunnskap om de ulike beviskravene. Massemedia må da bli en viktig kunnskapsformidler. Det er imidlertid trolig vanskelig å nå frem med slik informasjon til allmennheten¹⁵⁴ fordi massemediene heller vil fokusere på sakens realiteter fremfor teoretiske forklaringer for hvorfor retten har kommet frem til en delt avgjørelse. Det pedagogiske formidlingsproblemet taler derfor for å endre prosessordningen.

¹⁵³ Underwood (1977) s. 1310

¹⁵⁴ Strandbakken (2003b) s. 246

6.9 Utfordringer etter EMD-dommene

Avgjørelsene fra EMD innebærer at domspremissene for erstatningsspørsmålet må utformes på en slik måte at de ikke kan bidra til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld. Strandbakken (2003b) s. 244 antar at en slik utformingsoppgave neppe kan overstige det man kan forvente av en person som er utnevnt til dommer¹⁵⁵. At formuleringene i Ringvold v. Norge ikke ble underkjent av EMD, viser at det er mulig å utforme domspremissene for erstatningsspørsmålet slik at de ikke kommer i strid med uskyldspresumsjonen.

Når beviskravet for å idømme erstatning er ”klar sannsynlighetsovervekt”, løper dommerne likevel en risiko for å gå uskyldspresumsjonen for nær, og de må derfor veie sine ord på ”gullvekt”. Det hjelper kanskje heller ikke at det i dommen forsikres om at saksforholdene er forskjellige, da de språklige formuleringer i enkelte tilfeller bare kan fremstå som skinnmanøver for å tilfredsstille EMDs krav. Dette taler for at rettstilstanden bør endres.

Å avgjøre om formuleringer i domspremissene strider mot uskyldspresumsjonen, er basert på skjønnsmessige vurderinger. Det skjønnsmessige momentet kan føre til at jurister har ulike meninger om hvilke type formuleringer som vil gå klar av uskyldspresumsjonen. Siktete som innehar et ønske om å bli renvasket både juridisk og sosialt, vil sannsynligvis påanke dommen med påstand om at den er i strid med uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Det er ikke heldig at rettstilstand gjør at ankeinstansene, lagmannsrett eller eventuelt Høyesterett, må bruke tid på å avgjøre om språklige formuleringer går klar av uskyldspresumsjonen fordi vurderingtemaet er skjønnsmessig. Det er heller ikke særlig heldig om EMD blir en fjerde instans som får slike saker til vurdering. EMD skal i utgangspunktet vurdere om konvensjonsstatene bryter EMK-rettighetene, mens det bør påhvile den enkelte konvensjonsstat å følge opp forpliktelsene EKM og EMD har statuert. På den andre siden er det betryggende at spørsmålet kan bli vurdert flere ganger, slik at krenkelser av uskyldspresumsjonen unngås. Det er imidlertid å anta at den skjønnsmessige vurderingsnormen

¹⁵⁵ Se NOU 2001:32 Bind A Rett på sak Lov om tvisteløsning (tvisteloven) s. 408 som fremhever at det stilles store krav til presisjon og ryddighet ved utformingen av domsgrunnene.

samfunnsøkonomisk vil være ressurskrevende, og det taler for at rettsstilstanden bør endres.

6.10 Utenlandsk rett

I dette avsnittet vil jeg se hen til om andre land har rettsregler som gir mulighet for delte avgjørelser. Jeg vil bare se på rettsreglene i Danmark og i Sverige. Begrunnelsen for dette er at disse landene på enkelte områder har valgt å løse juridiske problemstillinger på samme måte gjennom nordiske samarbeid.

6.10.1 Dansk rett

I den danske Lov om rettens pleje av 30. september 2003 nr. 815, dansk retsplejelov, § 992 stk. 1 heter det:

”Finder retten, at de oplysninger,[...] at den domfældelse eller frifinnelse, som finder sted i straffespørgsmålets vedkommende, ikke vil medføre en afgjørelse i samme retning at den heromhandlende påstand, bliver denne ikke at tage under påkendelse.”

Denne bestemmelsen inneholder et likeretningsprinsipp, som tilsvarer prinsippet i strpl. 1887 § 442. Det finnes imidlertid ingen bestemmelser i den danske retsplejelov som hindrer at erstatningskravet kan påankes i en sivilrettslig form, jfr. dansk retsplejelov § 996. I en slik situasjon vil ikke likeretningsprinsippet være til hinder for at erstatningskravet blir avgjort i en annen retning enn straffespørgsmålet i en tidligere dom¹⁵⁶. I dansk teori har en opphevelse av likeretningsprinsippet blitt debattert uten at det har blitt foretatt noen endringer av rettsstilstanden¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Gomard (1969) s. 188

¹⁵⁷ Garde (1998), Smith (1999), Garde (1999a), Garde (1999b), Ravlo (1999), Garde (2003)

6.10.2 Svensk rett

Rättergångsbalk av 18. juli 1942 kapittel 22 § 1 lyder:

”Talan mot den misstänkte eller annan om enskilt anspråk i anledning brott må föras i samband med åtal för brottet. Upptages ej anspråket i samband med åtalet, skall talan föras i den för tvistmål stadgade ordning.”

Denne bestemmelsen innebærer at det i Sverige er mulig å behandle straffekravet og erstatningskravet i samme rettergang. I teorien kan det derfor avsies delte avgjørelser. Når det sivilrettslige kravet utelukkende bygger på at det er foretatt en straffbar handling, vil beviskravene for henholdsvis straff og erstatning i praksis være like¹⁵⁸. Delte avgjørelser vil derfor trolig ikke forekomme i praksis.

6.10.3 Oppsummering

Dansk rett har et likeretningsprinsipp, men med mulighet for ulikt resultat for henholdsvis straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet ved å påanke det sivile kravet. Svensk rett åpner for en kombinasjonsprosess, men beviskravene gjør at delte avgjørelser trolig ikke vil forekomme i praksis. Norge er derfor det eneste av de undersøkte land som har rettsregler som åpner for å komme frem til ulike bevisresultater på samme bevistema. Dette forholdet kan nok tale for å endre rettstilstanden, men jeg finner ikke at det er et viktig argument.

6.11 Vurdering

Hensynet til fornærmede taler for å opprettholde kombinasjonsprosessen med mulighet for delte avgjørelser, og det samme gjør prosessøkonomiske hensyn. Det er imidlertid betenkelig å ha en rettstilstand der siktede blir sittende igjen med en følelse av at han ikke har blitt fullstendig renvasket av domstolen. At allmennheten stiller seg uforstående til en delt avgjørelse og samtidig kan trekke den konklusjonen at siktede har foretatt handlingen, taler meget sterkt for å endre rettstilstanden. At det for

¹⁵⁸ NOU2000:33 s. 152

allmennheten kan fremstå som om fagdommerne i jury-saker for lagmannsretten tilsidesetter juryens kjennelse, er også et moment som taler for en endring.

Allmennheten kan trolig forstå de ulike beviskravene dersom de blir formidlet på en enkel måte, men problemer med å formidle beviskravene til menigmann taler mot den foreliggende rettstilstanden. Utfordringene ved å utforme domspremissene slik at de ikke krenker uskyldspresumsjonen, taler også for å endre rettstilstanden. At Norge er alene i Skandinavia om å ha en rettstilstand der man kan komme frem til ulike bevisresultat på samme bevistema, kan nok også tale for en endring.

Det blir til sist en avveining av hensynet til fornærmede sett i forhold til hensynet til siktede, men samtidig må det også ses hen til hvordan allmennheten oppfatter rettstilstanden. Nåværende rettstilstand bør nok være i samsvar med allmennhetens rettsoppfatninger, noe den neppe er. Dette hensynet taler meget sterkt for å endre rettstilstanden. Da hensynet til fornærmede blir ansett for å være viktig i straffeprosessen, finner jeg at dette er så sterkt at en eventuell endring må ivareta fornærmedes interesser like bra som nåværende prosessordning, dersom endringer skal kunne bli aktuelle.

7 Hvilke endringer bør eventuelt finne sted?

I dette kapittelet vil jeg drøfte aktuelle endringsalternativer, og drøftelsene av alternativene er uavhengige av hverandre.

7.1 Bør frifinnelse for straff få en utvidet rettskraftvirkning?

Det foreligger en generell og ulovfestet regel om at en avgjørelse i en straffesak, enten den er fellende eller frifinnende, ikke er bindende for en senere sivil sak¹⁵⁹. For å unngå delte avgjørelser, kan et alternativ være å la den frifinnende straffedommen få betydning i alle fremtidige henseender. En slik ordning blir i teorien betegnet som utvidet rettskraft¹⁶⁰, og på grunn av at regelen er ulovfestet, må endringen eventuelt skje gjennom lovgivning.

Det kan for eksempel være aktuelt å innføre en tilsvarende bestemmelse som i tvml. § 432. Denne bestemmelsen innebærer at en rettskraftig dom i nedstamningssaker skal legges til grunn i alle senere saker hvor spørsmålet har betydning. I strl. § 249 nr. 4 litra a finnes det en bestemmelse om utvidet rettskraft for injuriersaker¹⁶¹. Denne bestemmelsen avskjærer muligheten til å føre sannhetsbevis i domstolen for en beskyldning om en straffbar handling det foreligger endelig frifinnelse for¹⁶².

Dersom utvidet rettskraft blir innført for frifinnende straffedommer, vil regelen få virkning for alle frifinnelser uansett hva årsaken til frifinnelsene er¹⁶³. Det er å anta at allmennhetens reaksjoner på delte avgjørelser er sterkest der retten ikke har funnet det bevist at siktede har begått den straffbare handlingen, men likevel idømmer

¹⁵⁹ Andenæs (2000a) s. 430, Hov (1999) s. 379

¹⁶⁰ Hov (1999) s. 369

¹⁶¹ Bestemmelsen har vært sterkt kritisert i teorien, se Andenæs (2000a) s. 431 og Andenæs (1996) s. 233-235

¹⁶² Strandbakken (1998) s. 547 mener at en fornærmed som søker erstatning vil gå klar av denne bestemmelsen ved at han ikke påstår at siktede er strafferettslig skyldig.

erstatningsansvar¹⁶⁴. I samsvar med avgrensningen av oppgaven blir det derfor grunn til å spørre om den utvidede rettskraften bare skal knyttes til de tilfeller der retten ikke har funnet det bevist at tiltalte har begått den straffbare handlingen.

I straffesaker for tingretten der fornærmedes erstatningskrav blir fremmet, blir både straffeskyld og erstatningsansvar avgjort av den samlede rett, det vil si både av fagdommere og leddommere i fellesskap, jfr. strpl. § 276. En tilsvarende prosessuell behandling finner sted i saker med stor meddomsrett for lagmannsretten, jfr. strpl. § 332 første ledd. Avgjørelsene fra tingretten og stor meddomsrett i lagmannsrettssaker begrunner hvorfor retten har kommet frem til sitt resultat for henholdsvis straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet, jfr. strpl. §§ 39 og 40 annet ledd. En ordning med utvidet rettskraft der domstolen ikke finner tilstrekkelige bevis for å straffedømme siktede, er derfor godt egnet ved behandlingen i meddomsretter fordi avgjørelsene er begrunnet.

Et problem som oppstår i denne sammenheng, er at juryen i lagmannsrettssaker bare begrunner sin avgjørelse av skyldspørsmålet med et ja- eller et nei-svar, jfr. strpl. § 365 første ledd jfr. § 40 første ledd. Dersom lagretten svarer ja på skyldspørsmålet, skal det angis at svaret er gitt med flere enn seks stemmer, jfr. strpl. § 372 første ledd annet punktum. (Minst sju av de ti jurymedlemmene må svare ja på skyldspørsmålet, jfr. strpl. § 372 første ledd første punktum jfr. § 355 første ledd.). Ved frifinnelse oppgis det ikke noe stemmetall¹⁶⁵. Det er derfor ikke mulig å vite hvilke begrunnelser juryen har for å frifinne siktede¹⁶⁶, og en ordning med utvidet rettskraft der straffeskyld ikke er bevist, kan derfor ikke kunne komme til anvendelse. At en regel om utvidet rettskraft ikke kan omfatte alle ledd i domstolsbehandlingen, er ikke særlig heldig.

Kan dette problemet avhjelpes ved at juryen avgir en begrunnet kjennelse for hvorfor de har valgt å frifinne siktede i relasjon til straffeskylden? Spørsmålet blir da hvordan juryen skal kunne skrive en begrunnet avgjørelse. Juryen består av lekmenn uten

¹⁶³ Strandbakken (1998) s. 547

¹⁶⁴ Garde (2000) s. 66

¹⁶⁵ Strandbakken (1998) s. 549

¹⁶⁶ Strandbakken (1998) s. 548

særskilte juridiske kunnskaper, og sett i forhold til at enkelte jursaker har et stort omfang, kan det bli en svært krevende jobb for jurymedlemmene å skrive en begrunnet kjennelse. Det kan være mulig å gi juryen sekretærhjelp, men problemet blir da hvilken kunnskap sekretæren skal ha om saken og hvilken kompetanse han skal inneha. For en sekretær vil det trolig være vanskelig å være nøytral i forhold til juryens drøftelser av skyldspørsmålet. Det ser derfor ikke ut til at en jury har mulighet til å avgi en begrunnet kjennelse, slik at en ordning med utvidet rettskraft også kan omfatte avgjørelser fra juryen i lagmannsrettssaker.

Et viktig forhold som taler mot utvidet rettskraftsvirkning av en frifinnende dom, er at fornærmede ikke vil kunne få erstatning for skadene som følger av den straffbare handlingen, selv om det er sannsynlig at siktede er gjerningspersonen. En slik ordning vil være et inngrep i fornærmedes rettsstilling og taler sterkt mot utvidet rettskraft.

EMK art. 6 nr. 1 inneholder blant annet et prinsipp om at individet har krav på "*fair trial*". EMD¹⁶⁷ har blant annet forstått prinsippet slik at det må foreligge en rett for individene til å kunne fremme sine sivile krav for en domstol ("*access to court*"). Utvidet rettskraft vil da forhindre at fornærmede kan gå til sivilt søksmål for å få erstatning, og en slik ordning vil trolig krenke prinsippet om "*access to court*" etter EMK art. 6 nr. 1¹⁶⁸. Dette støttes også av EMDs avgjørelser i Ringvold v. Norge og Y v. Norge der en utvidet rettskraftsvirkning uttrykkelige ble avvist. I EMD-dommene ble det også fremhevet at en utvidet rettskraftsvirkning ville ha gitt den frifunne en urimelig fordel ved at han fullstendig kunne unngå ansvar for den handlingen det var sannsynlig at han hadde foretatt. Dette tyder trolig på at en regel om utvidet rettskraft vil innebære en krenkelse av prinsippet om "*access to court*" etter EMK art. 6 nr. 1¹⁶⁹, og en ordning med utvidet rettskraft er derfor uaktuell.

¹⁶⁷ Golder v. Storbritannia - Application: 4451/70

¹⁶⁸ Strandbakken (2003b) s. 240, Ravlo (1999) s. 404

¹⁶⁹ NOU 2001:32 Bind A s. 422

7.2 Bør likeretningsprinsippet gjeninnføres?

Et alternativ kan være å gjeninnføre likeretningsprinsippet slik det fremgår av strpl. 1887 § 442. En gjeninnføring vil innebære at det borgerlige rettskravet ikke vil kunne bli pådømt med mindre straffekravet blir avgjort i samme retning, og i utgangspunktet unngås delte avgjørelser. Likeretningsprinsippet er i samsvar med den danske retsplejelov § 992 stk. 1, og en gjeninnføring vil bidra til likhet i rettstilstanden for Norge og Danmark.

For å unngå krenkelser av fornærmedes rett til "*access to court*" etter EMK art. 6 nr. 1, kan ikke en gjeninnføring av likeretningsprinsippet forhindre at fornærmede kan fremme erstatningskravet i en senere sivil sak etter at straffesaken er avgjort¹⁷⁰. I en etterfølgende sak må også domspremissene utformes slik at de ikke gir grunnlag for å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld, ellers kan uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 være krenket. Disse forholdene taler derfor med en viss styrke mot å gjeninnføre likeretningsprinsippet.

Spørsmålet blir så hvilke fordeler gjeninnføring av likeretningsprinsippet kan gi. Siktetes rettssikkerhet blir bedre ivaretatt enn i den gjeldende prosessordningen ved at allmennheten trolig ikke vil stille spørsmålsteget ved den strafferettslige frifinnelsen. Rettsavgjørelsen fremstår kanskje heller ikke som like uforståelig når siktede blir idømt erstatning i en etterfølgende sak fremfor i samme saken der han har blitt strafferettslig frifunnet¹⁷¹. Tiden som går fra straffespørsmålet blir avgjort til den sivile saken kommer opp for domstolen, kan kanskje også bidra til å påvirke allmennhetens oppfatning, og eventuelle mediefokus på saken vil kanskje være mindre ved en etterfølgende erstatningssak. Dersom det ses hen til O. J. Simpson-saken, der han ble strafferettslig frifunnet, men idømt erstatning i en senere sivil sak, oppfattet nok allmennheten saken slik at han hadde foretatt drapene. Dette kan tyde på at allmennhetens reaksjon er den samme uansett om erstatningsspørsmålet blir behandlet i samme sak som straffespørsmålet eller i en senere sivil sak, og det taler sterkt mot en gjeninnføring av likeretningsprinsippet.

¹⁷⁰ NOU 2001:32 Bind A s. 422, Ravlo (1999) s. 404

¹⁷¹ Strandbakken (2003b) s. 241

Mot gjeninnføring av et likeretningsprinsipp taler også prosessøkonomiske hensyn fordi felles behandling av straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet gir en betydelig besparelse¹⁷² blant annet ved at bevisene kan føres under ett, fremfor at de samme bevisene blir ført i to uavhengige saker. Fellesbehandling kan også være en fordel for fornærmede som har rett på offentlig oppnevnt bistandsadvokat og for siktede som har offentlig forsvarer.

Hensynet til fornærmede taler sterkt mot å gjeninnføre likeretningsprinsippet fordi en domstolsbehandling kan være svært belastende, og det er viktig at fornærmede får lagt saken bak seg raskt slik at rehabiliteringen kan komme i gang. Av økonomiske og praktiske hensyn kan det også være problematisk for fornærmede å reise en egen sivil sak om erstatningskravet, og i slike tilfeller kan straffesaken få den effekten at den hindrer en senere sivil sak på samme måte som en ordning med utvidet rettskraft. Lovgivers intensjoner har på 1980- og 1990-tallet vært å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen¹⁷³, og gjeninnføring av likeretningsprinsippet vil dermed innebære et tilbakeskritt for fornærmedes rettigheter.

Det blir da grunn til å veie interessene til siktede mot interessene til fornærmede. Et alternativ kan da være å la likeretningsprinsippet bare gjelde for de mest alvorlige sakene¹⁷⁴. En slik ordning vil bidra til å ivareta hensynet til siktede slik at allmennheten ikke kan trekke den konklusjon av domstolsbehandlingen at siktede er gjerningspersonen, men i saker der fornærmede har vært utsatt for alvorlige straffbare handlinger, er det å anta at han har et større behov for å få tilkjent erstatning enn ved en mer bagatellmessig sak, der det foreligger holdepunkter for at siktede har foretatt handlingen. Det ser dermed ikke ut til at en gjeninnføring av likeretningsprinsippet er særlig aktuelt.

¹⁷² NOU 2000:33 s. 118-120 ?

¹⁷³ Robberstad (2003) s. 280 flg.

¹⁷⁴ Garde (2000) s. 66

7.3 Bør staten overta skadevolders erstatningsansvar?

Et aktuelt endringstiltak kan være å la staten overta skadevolders erstatningsansvar dersom siktede blir frifunnet for straffeskyld. Fornærmede vil da få en økonomisk kompensasjon for skaden, og hans behov for å få en fellende erstatningsdom mot den frifunne kan bli mindre¹⁷⁵. For siktede vil en slik ordning gi en gevinst i form av at han blir renvasket både juridisk og sosialt, og allmennheten vil trolig ikke stemple han som gjerningsmann.

Det kan bli aktuelt å innføre en tilsvarende ordning som ivaretar voldsofres interesser slik som den vi har i dag gjennom retten til å søke offentlig erstatning etter Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. av 20. april 2001 nr. 13, voerstl., §§ 1 og 3. I voerstl. er det ingen bestemmelse som forutsetter at en skadevolder må være straffedømt for den handlingen fornærmede krever erstatning for. Fornærmede kan derfor bli tilkjent erstatning selv om gjerningsmannen er frifunnet for straffeskyld og erstatningsspørsmålet ikke har blitt behandlet i straffesaken. Etter voerstl. § 3 fjerde ledd stilles det krav til at det må være klar sannsynlighetsovervekt for at skadelidte har vært utsatt for en straffbar handling for at han skal kunne få erstatning. Bestemmelsen innebærer at det ikke må foretas en strafferettslig skyldkonstatering for at erstatning skal kunne tilkjennes.

Et annet eksempel på offentlig erstatning finnes i Danmark etter Lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser av 1. november 1985 nr. 470. Etter denne lov tilkjennes erstatning dersom det er utvilsomt at det har blitt begått en straffbar handling¹⁷⁶. Lovens § 6 åpner for å yte erstatning uavhengig av om gjerningsmannen er funnet eller ikke.

Om det for allmennheten fremstår som vanskelig å forstå at siktede kan bli strafferettslig frifunnet og idømt erstatning i en og samme sak, vil det trolig fremstå som like ubegripelig for menigmann at det offentlige tilkjennes erstatning til tross for at den siktede endelig er strafferettslig frifunnet for handlingen det tilkjennes erstatning for¹⁷⁷. En offentlig erstatningsordning kan også av allmennheten oppfattes som en bekreftelse

¹⁷⁵ Strandbakken (2003b) s. 243

¹⁷⁶ Smith (1999) s. 204

¹⁷⁷ Garde (1999a) s. 450

på at det har foregått noe straffbart mellom fornærmede og siktede¹⁷⁸. Dette taler nok så sterkt mot en offentlig erstatningsordning.

Statlige erstatningsordninger vil måtte fattes administrativt. Utfordringen etter EMD-dommene¹⁷⁹ i forhold til uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 vil da gjøre seg gjeldende. Dette har sammenheng med at EMD¹⁸⁰ har tolket konvensjonsbestemmelsen slik at uttalelser fra alle offentlige myndigheter må avstå fra å betegne siktede som skyldig når det ikke foreligger en fellende straffedom. Problemstillingen er også omtalt i forarbeidene til voerstl.¹⁸¹. For at det offentlige skal unngå å stemple siktede som gjerningsmann, har han ikke partstatus i voldsoffererstatningssaker, jfr. voerstl. § 14 annet ledd¹⁸². Dette taler også mot å innføre en offentlig erstatningsordning.

Det kan også prinsipielt reises spørsmål om det er riktig at enkelte skadevoldere skal fritas for erstatningskravet under henvisning til at han er strafferettslig frifunnet for handlingen, mens skadevolder som ikke har blitt utsatt for straffeforfølgelse, kan komme til å måtte dekke erstatningskravet fullt ut. Et slikt system vil bidra til ulikhet og skape mistro til rettssystemet hos allmennheten.

Det kan også stilles spørsmålstegn ved den realiteten at samfunnet må dekke fornærmedes erstatningskrav der det foreligger holdepunkter for at siktede har foretatt handlingen. I et slikt tilfelle vil det trolig være naturlig at den antatte skadevolder dekker kravet fremfor at staten gjør det.

Drøftelsene ovenfor viser at det er flere forhold som taler mot fremfor forhold som taler for en offentlig erstatningsordning. Dette tyder på at en ordning der staten overtar skadevolders erstatningsansvar etter frifinnende dom ikke er særlig heldig.

¹⁷⁸ Grade (2003) s. 273

¹⁷⁹ Ringvold v. Norge og Y v. Norge

¹⁸⁰ For eksempel *Allenet De Ribemont v. Frankrike*

¹⁸¹ Ot. prp. nr. 4 (2000-2001) Om lov om erstatning for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven) s. 21-22

¹⁸² Ot. prp. nr. 4 (2000-2001) s. 27

7.4 Bør beviskravet for å få tilkjent erstatning endres?

Et annet spørsmål blir om det foreligger grunner for å endre erstatningsbeviskravet. Beviskravet for å idømme erstatning som bygger på at siktede har foretatt en straffbar handling, er "*klar sannsynlighetsovervekt*", jfr. Ringvold-dommen. Dette beviskravet begrunnes med at det i sivile saker har blitt oppstilt et høyere beviskrav enn overvektsprinsippet¹⁸³ der en fellende avgjørelse må bygge på at en av partene har foretatt en klanderverdig handling¹⁸⁴.

Først vil jeg se hen til spørsmålet om beviskravet for erstatning bør økes til det strafferettslige beviskravet. Beviskravene blir da felles for henholdsvis straff og erstatning, og det innebærer at dersom dommerne først har vurdert spørsmålet om straffeskyld, blir det svært lite annet å vurdere i forhold til erstatningsansvaret. Fordelen er imidlertid at domstolen ikke vil komme til å avsi delte avgjørelser. En ulempe ved å øke det erstatningsrettslige beviskravet er at fornærmede kan komme til å bli sittende igjen uten å få erstatning for skaden det foreligger holdepunkter for at siktede har foretatt. En rettsstilstand der skadelidte ikke kan bli tilkjent erstatning av hensyn til siktedes rettssikkerhet, er ikke heldig, og det er et avgjørende forhold som taler mot å øke beviskravet for erstatning til det strafferettslige beviskravet.

Et annet spørsmål er om det erstatningsrettslige beviskravet bør senkes til vanlig sannsynlighetsovervekt. Mot et beviskrav med klar sannsynlighetsovervekt kan anføres at den tilleggsbeskyttelsen beviskravet gir den antatte skadevolder, går på bekostning av fornærmede. Det kan også anføres at en fornærmed som har vært utsatt for en sterkt klanderverdig handling, vil ha vanskeligere for å oppnå erstatning enn den som kun er rammet av en mindre klanderverdig handling. For fornærmede fremstår en slik ordning som lite rimelig.

Spørsmålet om senkning av det erstatningsrettslige beviskravet kan også knyttes til avgjørelsen i *Y v. Norge*. EMD fant at formuleringen i lagmannsrettens dom: "*finds it clearly probable that [the applicant] has committed the offences against Ms. T*"¹⁸⁵ var egnet til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld og at uskyldspresumsjonen i

¹⁸³ Hov (1999) s. 263

¹⁸⁴ Hov (1999) s. 266

¹⁸⁵ Application: 56568/00 pkt. 44

EMK art. 6 nr. 2 var krenket. Å senke det erstatningsrettslige beviskravet kan derfor kanskje innebære at utfordringene i forbindelse med å formulere domspremissene slik at uskyldspresumsjonen ikke trås for nær, kan bli mindre. EMD har imidlertid ikke funnet at et beviskrav på klar sannsynlighetsovervekt for å idømme erstatning i seg selv krenker uskyldspresumsjonen, se Ringvold v. Norge.

Å senke beviskravet fra klar sannsynlighetsovervekt til vanlig sannsynlighet vil føre til at avstanden mellom den frifinnende straffedommen og erstatningsdommen blir større¹⁸⁶. En senking av beviskravet vil også bidra til at dommerne i retten, både lek og lærd, enklere vil kunne skille mellom straffeskyld og erstatningsansvar når vurderingstemaene blir mer differensierte. Koblingen mellom erstatningsansvaret og straffeskylden vil heller ikke fremstå så nær som den kan gjøre etter gjeldende beviskrav. På den andre siden vil et senket erstatningsrettslig beviskrav kanskje gjøre at domstolen vil avsi flere delte avgjørelser som for allmennheten vil virke like uforståelige.

Det blir imidlertid et spørsmål om det er grunn til å beskytte siktede med å ha et så strengt beviskrav som "klar sannsynlighetsovervekt" i erstatningssaken. Det er naturlig å gi siktede visse fordeler i forhold til staten i straffesaker, men i en erstatningssak der det er en konfliktsituasjon mellom siktede og fornærmede, er det trolig ikke grunn til å begunstige siktede fremfor fornærmede med et strengere erstatningskrav enn i vanlige sivile saker¹⁸⁷.

Det er også et spørsmål om beviskravet på "klar sannsynlighetsovervekt" kan være i strid med prinsippet om *equality of arms* (jevnbyrdighet eller parter i en sivil sak). Dette prinsippet utgjør et av elementene i prinsippet om *fair trial* i EMK art. 6 nr. 1¹⁸⁸. Det nåværende erstatningsrettslige beviskravet begunstiger siktede på fornærmedes bekostning, og det kan derfor stille spørsmålsteget ved likeverdighet mellom partene i en erstatningssak¹⁸⁹. For å unngå at EMD i fremtiden kan komme til å konstatere at det

¹⁸⁶ Strandbakken (1998) s. 546

¹⁸⁷ Strandbakken (2003a) s. 77

¹⁸⁸ Danelius (1998) s. 173

¹⁸⁹ Ravlo (1999) s. 405, Strandbakken (2003a) s. 607

erstatningsrettslige beviskravet i kombinasjonsprosessen strider mot prinsippet om *equality of arms*, bør trolig beviskravet for erstatning senkes til vanlig sannsynlighet.

På bakgrunn av drøftelsen ovenfor ser det ut til at fornærmedes interesser blir bedre ivaretatt i en kombinasjonsprosess dersom det erstatningsrettslige beviskravet senkes til vanlig sannsynlighetsovervekt. På den andre siden vil imidlertid allmennhetens reaksjoner fortsatt gjøre seg gjeldende ved at domstolen kanskje kan komme til å avsi flere delte avgjørelser ved et senket beviskrav. Et senket beviskrav vil imidlertid trolig kunne bidra til at utfordringene ved å formulere domspremissene slik at de ikke trår uskyldspresumsjonen for nær blir mindre. Prinsippet om *equality of arms* vil da trolig ikke være krenket. Det ser dermed ut til at vektige hensyn taler for å senke det erstatningsrettslige beviskravet til vanlig sannsynlighetsovervekt.

7.5 Bør det foretas en felles votering mellom fagdommere og juryen i lagmannsrettsaker?

I Garde (1999b) s. 448 og Garde (2000) s. 66 blir det foreslått at fagdommerne og jurymedlemmene skal foreta en felles votering for begge spørsmålene i lagmannsrettsaker. Fordelene ved en slik ordning er at eventuelle uenigheter mellom fagdommerne og jurymedlemmene blir avklart samtidig som allmennheten ikke kan trekke den konklusjonen at fagdommerne setter juryens avgjørelse til side. Det er også en fordel i og med at lagmannsrettens avgjørelse vil bli begrunnet for begge spørsmål.

Andersen (2000) s. 315-317 er skeptisk til dette forslaget fordi felles rådslagning og stemmegivning mellom fagdommerne og juryen bare blir en ny variant av en meddomsrett, og et slikt forslag vil bidra til å komplisere prosesssystemet. Dette forslaget vil heller ikke bidra til at man får færre delte avgjørelser så lenge beviskravet for å idømme erstatning er "klar sannsynlighetsovervekt", og allmennhetens reaksjoner vil fortsatt gjøre seg gjeldende. Det vil derfor neppe være noen vinning på å innføre det angitte forslaget.

7.6 Bør utformingen av domspremissene for erstatningsavgjørelsen lovfestes?

Et aktuelt endringstiltak for å redusere domstolens utfordringer i forbindelse med uskyldspresumsjonen kan være å lovfeste utformingen av domspremissene slik at konvensjonsforpliktelsene blir tilstrekkelig ivaretatt¹⁹⁰. I norsk prosesslovgivning finnes det ingen språklige prinsipper for hvordan erstatningdommer skal utformes, men det er antatt at dommen blir skrevet for å ivareta partene i saken og med henblikk på overprøving i en overordnet domstol¹⁹¹.

Å lovfeste kravet til oppsett, formuleringer og begrepspresiseringer, vil redusere dommernes utfordringer i forhold til ikke å trå uskyldspresumsjonen for nær, og bidra til at slike saker i mindre grad må overprøves av overordnede domstoler. Et viktig argument mot en lovfesting er at ethvert sakstilfelle er spesielt, og det kan derfor være praktisk vanskelig å utforme domspremisskriterier for slike saker. I norsk rett er det heller ingen tradisjoner i å lovfeste utformingskriterier for domspremissene, og en lovfesting vil frata dommere den skjønsmessige friheten de har ved utformingen av en dom. En slik lovfesting vil derfor trolig være vanskelig å gjennomføre i praksis.

¹⁹⁰ Aal (1995) s. 78

¹⁹¹ NOU2000:33 s. 142

8 Oppsummering

Norske domstoler kan behandle både straffekravet og erstatningskravet i en og samme sak, jfr. strpl. § 3. Det foreligger heller ingen hindringer for at domstolene kan komme frem til ulike avgjørelser for henholdsvis straffeskyld og erstatningsansvar. Praksis fra EMD innebærer imidlertid at norske domstoler må være svært påpasselige i utformingen av domspremissene slik at de eksplisitt skiller mellom det strafferettslige og det erstatningsrettslige, og formuleringene må heller ikke bidra til å skape tvil om siktedes strafferettslige uskyld.

I oppgaven har jeg vurdert om rettstilstanden for delte avgjørelser i norsk rett bør endres. Det blir til sist en avveining av siktedes interesser sett i forhold til fornærmedes interesser, men disse forholdene må ses i sammenheng med allmennhetens oppfatning av delte avgjørelser. Hensynet til allmennheten taler sterkt for at rettstilstanden bør endres, men en endring forutsetter at fornærmedes interesser blir like godt ivaretatt som i dagens prosessordning.

Det ser ut til at de aktuelle endringstiltakene som er drøftet ovenfor, ikke tilstrekkelig vil ivareta fornærmedes interesser like godt som gjeldende kombinasjonsprosess. Rettstilstanden bør derfor i utgangspunktet ikke endres. Fornærmedes interesser i kombinasjonsprosessen kan imidlertid trolig bli bedre ivaretatt dersom beviskravet på klar sannsynlighetsovervekt blir senket til vanlig sannsynlighet.

Straff og erstatning ivaretar ulike formål og omfatter ulike interessekonflikter. Det vil derfor alltid være knyttet spenninger til en kombinasjon av straff og erstatning. Dette spenningsforholdet må likevel aksepteres dersom prosessordningen skal ivareta fornærmedes interesser på en god måte.

9 Litteraturliste/Kilder

Bøker

Andenæs, Johs. (1996) *Spesiell strafferett*. Johs. Andenæs og Anders Bratholm. 3.utg., Oslo, 1996

Andenæs, Johs. (1997) *Alminnelig strafferett*. 4.utg. Oslo, 1997

Andenæs, Johs. (2000a) *Norsk straffeprosess Bind I*. 3.utg. Oslo, 2000

Andenæs, Johs. (2000b) *Norsk straffeprosess Bind II*. 3.utg. Oslo, 2000

Bjerke, Hans Kristian. (2001a) *Straffeprosessloven: Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer. Bind I*. 3.utg. Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. [Oslo], 2001

Bjerke, Hans Kristian. (2001b) *Straffeprosessloven: Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer. Bind II*. 3.utg. Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud. [Oslo], 2001

Bratholm, Anders. *Strafferett og samfunn: Alminnelig del*. Oslo-Bergen-Tromsø, 1980

Danelius, Hans. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. [Stockholm], 1998

Eckhoff, Torstein. (1943) *Tvilsrisikoen: (bevisbyrden)*. Oslo, 1943

Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. 4. utg. ved Jan Helgesen. [Oslo], 1997

Gomard, Bernhard. *Adhæsiionsproces*. København, 1969

Hov, Jo. (1983) *Fornærmedes stilling i straffeprosessen*. Bergen, Oslo, Stavanger, Tromsø, 1983

- Hov, Jo. (1999) *Rettergang I: Sivil- og straffeprosess*. Oslo, 1999
- Lorenzen, Peer. *Den Europæiske Menneskerettighetskonvention med kommentarer*. Peer Lorenzen, Lars Adam Rehof og Tyge Trier. [København], 1994
- Lødrup, Peter. *Lærebok i erstatningsrett*. 3. utg. Oslo, 1995
- Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. [Oslo], 2002
- Norwak, Karl. *Oskyldighetspresumtionen*. [Stockholm], 2003
- Robberstad, Anne. (2003) *Bistandsadvokaten: offerets stilling i straffesaker*. 2. utg. [Oslo], 2003
- Ruud, Morten. *Innføring i folkerett*. Morten Ruud og Geir Ulfstein. [Oslo], 1998
- Salomonsen, Olaf. *Den norske straffeproseslov med kommentar. Del II*. 2. utg. Oslo, 1925
- Schei, Tore. *Twistemålsloven: Lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august nr. 6. 1915: Kommentarer til tvistemålsloven med utgangspunkt i Altens kommentarutgave (1954): Bind II*. Oslo, 1990
- Slettan, Svein. *Forbrytelse og straff: lærebok i strafferett*. Svein Slettan og Toril M. Øie. [Oslo], 1997
- Strandbakken, Asbjørn. (2003a) *Uskyldpresumsjonen: "in dubio pro reo"* [Bergen], 2003
- Uggerud, Ken. *Erstatning etter straffefølgelse*. Oslo, 1998
- Aal, Jørgen. (1995) *Rettergang og menneskerettigheter*. Bergen, 1995

Artikler

Artikler i tidsskrifter

- Andersen, Kjell V. (1984) *Borgerlige rettskrav etter den nye straffeprosesslov*. I: Lov og Rett. 1984, s. 460-476
- Andersen, Kjell V. (1992) *Pådommelse av fornærmedes erstatningskrav i lagmannsretten*. I: Lov og Rett. 1992, s. 494-495
- Andersen, Kjell V. (1999) *Frifunnet for straff, dømt til erstatning*. I: Nytt i strafferetten. nr. 2. 1999, s. 47-95
- Andersen, Kjell V. (2000) *s. Ensrettingsprinsippet og forholdet til juryen*. I: Lov og Rett 2000, s. 315-317
- Brattholm, Anders. (1998) *Rettsikkerhet i praksis: en empirisk undersøkelse*. Anders Brattholm og Ulf Stridbeck. I: Lov og Rett 1998, s. 323-363
- Dahl, Tove Stang. *Kvinner som ofre*. I: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap. 1980, s. 56-77
- Eftestøl, Eivind. *Om sannsynlighet, staff og erstatning*. I Lov og Rett 1999, s. 129-130
- Garde, Peter. (1998) *Adhæsiionsprocessens brister*. I: Ugeskrift for Retsvæsen. 1998, avd. B. s. 31-35
- Garde, Peter. (1999a). *Simpson i tvillingerigerne*. Peter Garde og Asbjørn Strandbakken. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 1999, s. 421-453
- Garde, Peter. (1999b). *Erstatningsdommen, den frifundne og uskyldsformodningsreglen*. Peter Garde og Asbjørn Strandbakken. I: Ugeskrift for Retsvæsen. 1999, avd. B. s. 237-239

- Garde, Peter. (2000). *Frifunnet for straff – idømt erstatning: et paradoks?* Peter Garde og Asbjørn Strandbakken. I: Lov og Rett. 2000, s. 65-66
- Garde, Peter. (2003). *Frifindelsens begrænsning*. I Ugeskrift for Retsvæsen. 2003, litterær avdeling, nr. 36. s. 271-276
- Hartmann, Henrik Greve. *Fornærmedes erstatningskrav, særlig i sedelighetssaker*. I: Lov og Rett. 1992, s. 65-66
- Johnsen, Jon T. *Prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode i straffesaker*. I: Jussens Venner 1987, s.193-210
- Krokeide, Kjetil. (1999). *Om behandlingen av borgerlige rettskrav i straffesak – eller hvordan oppstår det en ny ”rettsregel” ut av ingenting*. I: Nytt i strafferetten. nr. 1. 1999, s. 17-154
- Krokeide, Kjetil. (2003). *Bom stopp for sprikende konklusjoner*. I: Tidsskrift for strafferett. Årg. 3, nr. 2 (2003), s. 194-216
- Ravlo, Line. *Retten til domstolsbehandling av erstatningssøksmål*. I: Ugeskrift for Retsvæsen, avd. B. 1999, s. 404-405
- Robbestad, Kristin. *Fornærmedes rettsstilling ved behandling av erstatningskrav i straffesak om overtredelse av strl. §§ 192-196: Bistandsadvokatorordningen*. I: Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 7. 1992
- Smith, Eva. *Frifundet i straffesagen – dømt til offererstatning: En Kafkas retstilstand*. I: Ugeskrift for Retsvæsen, avd. B. 1999, 200-204
- Strandbakken, Asbjørn. (1998). *Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar*. I: Lov og Rett. 1998, 540-552

Strandbakken, Asbjørn. (2003b). *Simpson i Strasbourg*. I: Lov og Rett. 2003. nr. 4/5, s. 231- 248

Underwood, Barbara D. (1977). *The Thumb of the Scales of Justice: Burdens of Persuasion in Criminal Cases*. I: Volume 86 Yale Law Journal. 1977 s. 1299-1348

Vangen, Tone. *Bistandsadvokatorordningen: En fremstilling av gjeldende rett med hovedvekt lagt på advokatens oppgaver*. I: Den norske advokatforenings småskriftserie nr. 56. 1991

Aal, Jørgen. *Uskyldspresumsjonen etter frifinnende dom*. I: Lov og Rett. 2003 nr. 4/5, s. 249-256

Avisartikler

Publisert:	Avis:	Side:	Forfatter:	Tittel:
18.06.1998:	Aftenposten	2		<i>Fetteren stemplet som drapsmann</i>
18.06.1998	Aftenposten	2		<i>Tramper på folkes rettsfølelse</i>
21.06.1998	Aftenposten	10		<i>Innbyrdes motstridende</i>
08.09.1999	Aftenposten	2	Gjerde, Robert	<i>Isfront mellom partene i Karmøy-saken i Høyesterett</i>
24.09.99	Stavanger Aftenblad	4		<i>Frontalkollisjon mellom juss og folkemening</i>

12.02.2003	Dagbladet	10	Lie, Gunnar og Myhr, Kjell-Ivar	<i>Ikke renvasket av Strasbourg</i>
12.02.2003	Aftenposten	4	Stanghelle, Harald	<i>Gleden som narrer</i>
13.02.2003	Aftenposten	4	Gjerde, Robert	<i>Full forvirring etter Stasbourg-dommene</i>
06.03.2003	Aftenposten	3	Rapp, Ole Magnus	<i>Fri funnet for drap, må betale</i>
07.03.2003	Aftenposten		Aadnland, Camilla	<i>Stortinget vil endre loven etter drapet på Linda Didriksen</i>
07.03.2003	Aftenposten		Leder	<i>Frikjent, men dømt</i>
07.03.2003	Dagbladet	6	Gunnar Hagen	<i>Uforståelig dom</i>

Forarbeider

Lovutvalgsinnstillinger

Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen av juni 1969

NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming: Straffelovkomisjonens delutredning I

NOU 1997:11 Lov om kriminalitetsofferfond

NOU 2001:32 Rett på sak Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp.nr. 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesaksloven)

Ot. prp. nr. 4 (2000-2001) Om lov om erstatning for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsofferstatningsloven)

Innstillinger til Odelstinget

Innst. O. nr. 37 (1980-81) Innstilling frå justiskomiteén om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

Etterarbeid

NOU 2000: 33 Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff

Lovregistre

Norske lover

Opphevede lover

1887 Lov om rettergangsmaaden i straffesager (Straffeprosessloven) av

1. juli 1887 nr. 5

§§ 3, 442

Gjeldende lover

1814 Kongeriget Norges Grundlov av 17. mai 1814

§§ 96, 110c

1902 Alminnelig borgelig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

§§ 40, 44, 46, 47, 48, 66, 77, 192-197, 200, 228, 249

1915 Lov om domstolen (domstolsloven) av 13. august nr. 5 1915
§ 12

1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6
§§ 172, 385, 386, 407, 412, 432

1969 Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 13. juni 1969 nr. 26
§ 3-5

1980 Lov om fri rettshjelp av 13. juni 1980 nr. 35
§§ 6, 17

1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
av 22. mai 1981 nr. 25
§§ 2, 3, 4, 33, 35, 39, 40, 94, 96, 100, 107a, 107b, 107c, 108, 122, 123, 224, 265,
266, 267, 276, 294, 332, 352, 355, 365, 372, 376a, 376c, 376e, 427, 428, 435,
444
kap. 9a, kap. 29

1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av
21. mai 1999 nr. 30
§§ 2, 3

2001 Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. av
20. april 2001 nr. 13
§§ 1, 3, 14

Dansk lov

1985 Lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser av 1. november 1985 nr. 470

[Tilgang: <http://www.retsinfo.dk/DELFIN/HTML/A1985/0047029.htm>]

[Sisert 06.11.2003]

§ 6

2003 Lov om rettens pleje (rettsplejeloven) av 30. september 2003 nr. 815

[Tilgang: <http://www.retsinfo.dk/DELFIN/HTML/A2003/0081529.html>]

[Sisert 14. 10.2003]]

§§ 992. stk. 1, 996

Svensk lov

1942 Rättergångsbalk av 18. juli 1942

§ 1

Rundskriv

Rundskriv fra Justisdepartementet: G-73/96 "Fri rettshjelp"

Konvensjoner, med mer

Statue for the International Court of Justice of 26th June 1945

Art. 38

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK)

Art. 1, Art. 6 nr. 1, Art. 6 nr. 2, Art. 7, Art. 27, Art. 34, Art. 41, Art. 46

De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av

16. desember 1966 (SP)

Art. 14 nr. 2

De forente nasjoners internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 16. desember 1966 (ØSK)

De forente nasjoners internasjonale konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989

Rules of the European Human Rights Court av 7. juli 2003

Rule 54 § 2 (b)

Domsregistre

Høyesterettsdommer

Rt 1977 s. 1207

Rt 1984 s. 1175

Rt 1985 s. 211

Rt 1990 s. 688

Rt 1992 s. 400

Rt 1994 s. 1244 (Bølgepapp)

Rt 1996 s. 864 (Ringvold)

Rt 1999 s. 961 (Rest-Jugoslavia)

Rt 1999 s.1363 (Karmøy)

Rt 2000 s. 996 (Böhler)

Rt 2001 s. 320

Rt 2003 s. 256

Rt 2003 s. 338 (Dykker)

HR 2003-00928-1 [Lovdata online] Høyesteretts kjæremålsutvalg- dom 2003-08-07

HR 2003-01201-1 [Lovdata online] Høyesteretts kjæremålsutvalg – kjennelse
2003-10-09

HR 2003- 00958c [Lovdata online] Høyesterett – dom 2003-10-13 (Psykolog
erstatning)

Lagmannsrettsdommer

LG-1998-00260 [Lovdata online] Gulating lagmannsrett - dom 1998-06-18

Dom 2001-02-06 Gulating lagmannsrett

LG-2002-01455 [Lovdata online] Gulating lagmannsrett – dom 2002-04-15

LG-2002-00895 [Lovdata online] Gulating lagmannsrett – dom 2002-11-21

LE-2003-00060 [Lovdata online] Eidsivating lagmannsrett- dom 2003-03-20

LH-2003-00293 [Lovdata online] Hålogaland lagmannsrett – dom 2003-06-27

Tingrettsdom

Saknr.:	Data:	Domstol:	Korttittel:
02-00540 M	5. mars 2003	Salten tingrett	Linda Didriksen

Dommer fra den Europeiske menneskerettighetsdomstol

Sak:	Stat:	Klagenummer:	Dato:	Publisert:
Allenet de Ribemont	Frankrike	15175/89	10/02/1995	A308
Adolf	Østerrike	8269/78	26/03/1982	A49
Barberà, Messegué og Jabardo	Spania	10590/83	06/12/1988	A146
Borgers	Belgia	12005/86	30/10/1991	214-B
Cossey	Storbritania	10843/84	27/09/1990	A184
Deweer	Belgia	6903/75	27/02/1980	A35
Engel mfl.	Nederland	5100/71	08/06/1976	A22
Golder	Storbritania	4451/70	21/02/1975	A18
Ringvold	Norge	34964/97	11/02/2003	

Salabiaku	Frankrike	10519/83	07/10/1988	A141-A
Sekanina	Østerrike	00013126/87	25/8/1993	A266-A
Y	Norge	56568/00	11/2/2003	

Klage for den Europeiske menneskerettighetsdomstol

Sak:	Stat:	Klagenr.:
Reeves	Norge	4248/02

A